

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND TALLINNAS
Avaliku õiguse instituut

Maris Adamson-Särgava

**SALAJANE PEALTKUULAMINE KUI JÄLITUSTOIMING JA SELLE
KONTROLL**

Magistritöö

Juhendaja: Heino Tõnismägi

Tallinn
2016

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. Salajane pealtkuulamine	6
1.1 Salajase pealtkuulamise õiguslik regulatsioon ja olemus	6
1.2 Salajase pealtkuulamisega kaasnev põhiõiguste riive	9
1.3 Salajase pealtkuulamise regulatsiooni menetlusgarantiid EIK praktika valguses	13
1.4 Isiku teavitamine salajasest pealtkuulamisest	15
1.5 Salajasest pealtkuulamisest teavitamise edasilükkamine	17
1.6 Kontrollsüsteem salajasest pealtkuulamisest teavitamise üle	20
2. Kohtulahendite analüüs seoses salajase pealtkuulamisega	24
2.1 Statistiline ülevaade	24
2.2 Salajane pealtkuulamine Eesti Vabariigi kohtupraktika valguses	27
2.2.1 Kolme astme kohtute lahendite võrdlev analüüs	27
2.2.2 I astme kohtu lahendite analüüs salajase pealtkuulamise seaduslikkuse ja saadud tõendi olulisuse hindamisel	42
3. Ühtse kontrollsüsteemi loomise arengu etapid jälitustoimingust teavitamise üle	48
KOKKUVÕTE	56
SUMMARY	59
KASUTATUD KIRJANDUS	62
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	62
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	63
MUUD KASUTATUD ALLIKAD	66

SISSEJUHATUS

Riigikohtunik E. Kergandberg on tabavalt ja ilmekalt öelnud, et “Kui keegi küsiks näiteks, et mis tänases Eesti Vabariigis teeb mulle kriminaalkohtunikuna ausa kohtumenetluse põhimõtte kontekstis enim muret, siis pärast mõningas kaalumist nimetaksin siiski jälitustegevust.”¹ Tänapäeval on üheselt mõistetav, et tänu tehnoloogia hüppelisele arengule 20. ja 21. sajandil, on kuritegude avastamine ja kurjategijate väljaselgitamine muutunud kergemaks. Erinevate kommunikatsioonivahendite kasutamine on hõlbustanud märkimisväärselt salajast teabe kogumist ja saadud andmete töötlemist. Kõik ühiskonnad, milles kommunikatsiooni- ja infotehnoloogiat kasutatakse administreerimiseks ja kontrollimiseks, on jälgimisühiskonnad. Jälgimine tähendab nimetatud kontekstis mistahes personaalsete andmete kogumist ja töötlemist, eesmärgiga mõjutada või juhtida neid, kelle kohta käiv teave on kokku kogutud.² On üheselt mõistetav, et paljud kuriteod jääksid avastamata, kui riigil ei esineks võimalust koguda andmeid varjatult. S. Laos on möönnud, et “on selge, et jälitustegevuse vajalikkust ei saa tänapäeva ühiskonnas kahtluse alla seada.”³

Jälitustegevuse läbiviimisel on riigi kohustuseks eelkõige võimalikult efektiivsete ressurssidega avastada ja tõendada kuritegusid. Sealjuures on oluline arvestada isikute põhiseadusest tulenevate põhiõigustega. Õigusriigi põhimõtete kohaselt on seadusandja pädev põhiseaduse alusel vastu võtma seadusi ning seega ka seadusi, mis täpsustavad põhiõigusi ja vabadusi ning reguleerivad nende kasutamist.⁴ Demokraatlikule õigusriigile on kohane, et riigi sisemise ja välise rahu kaitseks üritatakse alata leida uut tasakaalupunkti isikute põhiõiguste ja avalike huvide vahel.⁵ Erialakirjanduses on sageli rõhutatud põhimõtet, et demokraatlik ühiskond peab olema läbipaistev ning seelses ühiskonnas on kuritegevuse vastu võitlemine kohustuslik.

¹ E. Kergandberg. Per aspera ad fair trial. *Juridica* I/2011, lk 73.

² M. Normet. Jälgimisühiskond ja mobiiltelefon. *Akadeemia* 2005, nr 5, lk 949.

³ S. Laos. Riigi sisejulgeolekut tagava jälitustegevuse eesmärgid ja kontroll. *Akadeemia* 2008/11.

⁴ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 4.

⁵ Peaprokuröri 2013. aasta ülevaade, lk 1. Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_files/riigi_peaprokurori_ette_kanne_pohiseaduskomisjonile_2013_0.pdf.

Põhiseaduse § 11 kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega ning need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiravate õiguste ja vabaduste olemust.

Magistritöö autori poolt valitud teema “Salajane pealtkuulamine kui jälitustoiming ja selle kontroll” on valitud eelkõige seetõttu, et salajane pealtkuulamine on Eestis mitte ainult enim kasutatav jälitustoiming, vaid tänu salajasele pealtkuulamisele on paljastatud ja kohtulikule vastutusele võetud rida ohtlikke ja kõrgetel ametikohtadel töötavaid korruptante, kes oma süüd lõpuni eitasid.⁶ Pealegi on seda liiki asjades ühtede ja samade tõendite alusel meie erinevad kohtuinstantsid isikuid kord õigeks, kord süüdi mõistnud. Kuidas saavad esineda nii diametraalselt erinevad hinnangud ühe ja sama fakti kohta?

Samas on salajase pealtkuulamise näol tegemist enim põhiõigusi riivava toiminguga just eelkõige selle salajasuse tõttu. Seega võib öelda, et jälitustegevusele omane salajasus loob riigivõimule reaalse võimaluse sekkuda isikute eraellu ja riivata seeläbi nende põhiõiguseid. Johtuvalt eelnevast peabki andmete salajane kogumine olema kontrollitav ning jälitustegevuse regulatsioon sisaldama vastavaid menetlusgarantiisid.⁷

Magistritöö üheks eesmärgiks (I peatükk) on analüüsida, kas ja mil määral riivab salajase pealtkuulamise rakendamine isikute põhiõigusi ning millised on ettenähtud menetlusgarantiid Euroopa Inimõiguste Kohtu praktika valguses. Lisaks annab autor töö I peatükis ülevaate salajasest pealtkuulamisest teavitamise, mitteteavitamise ja teavitamise edasilükkamise õigustatuse kohta. Siinkirjutaja on pidanud vajalikuks ja põhjendatuks eelnevat analüüsida eelkõige põhjusel, et salajasest pealtkuulamisest mitteteavitamine ja teavitamise edasilükkamine on üks olulisemaid ja enim probleeme tekitavaid teemasid jälitustegevuse regulatsioonis.

Magistritöö II peatükk on üles ehitatud salajase pealtkuulamisega seonduva kohtupraktika analüüsile ning kohtulahendite võrdlusele. Autori eesmärgiks on anda hinnang salajase pealtkuulamise õiguspärasusele ja saadud tõendi olulisusele, hinnates,

⁶ Riigikohtu 26.05.2010 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-22-10; Riigikohtu 30.06.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-14-14.

⁷ EIK 04.05.2000 otsus kohtuasjas nr 28341/95, *Rotaru vs Rumeenia*, p 59.

kas salajase pealtkuulamise rakendamise käigus saadud tõend on lubatav ning jälitustoiming ise seaduslik.

III peatükis on autor, parema ning selgema ettekujutuse loomiseks, toonud välja ühtse kontrollsüsteemi ning arengu etapid jälitustoimingust teavitamise üle. Siinkirjutaja toob välja regulatsiooni kitsaskohad ning annab ülevaate kontrollsüsteemi vajalikkusest.

Magistritöö kirjutamiseks on autor analüüsinud Eesti Vabariigis kehtivaid õigusakte, teemakohast erialakirjandust, Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikat, Eesti Vabariigi kohtute praktikat, seaduse eelnõusid, eelnõude seletuskirju, Juridica artikleid, õiguskantsleri seisukohti jne. Antud töö näol on tegemist nii teoreetilise (I ja III peatükk) kui ka empiirilise uurimusega (II peatükk). Kõikidele magistritöö kirjutamisel aluseks olevatele allikatele on viidatud joonealust viitetehnikat kasutades.

Tulenevalt ülaltoodust püstitab magistritöö autor järgmise hüpoteesi: “Salajane pealtkuulamine on üks efektiivsemaid jälitustoimingute liike nn peitkuritegevusega võitlemises ja kurjategija tabamises.”

Autor soovib tänada oma juhendajat Heino Tõnismägi igakülgse abi ja kasulike nõuannete eest.

1. Salajane pealtkuulamine

1.1 Salajase pealtkuulamise õiguslik regulatsioon ja olemus

Informatsioonitehnoloogia arenedes tekkisid uued suhtlusvahendid ning ka vanad täiustusid. Paralleelselt täiustusid ka pealtkuulamis- ja pealtvaatamise meetodid ja – vahendid.⁸

Tehnoloogia arenguga on ulatuslikult kasvanud nii teabe edastamise kui ka teabevahetuse jälgimise võimalused. Pealtkuulamine ja -vaatamine on käesolevalt kriminaalmenetluse seadustikuga seadustatud. Kriminaalmenetluse seadustiku (edaspidi KrMS) kohaselt on selline tegevus jälitustoiming, mida jälitusasutus võib teostada kuriteo ärahoidmiseks või avastamiseks.⁹

Rahvusvaheliselt on surve sõnumite saladuse piiramiseks seotud eelkõige terrorismi ja piiriüleste kuritegude ohuga. Lisaks hõlbustab kommunikatsiooni pealtkuulamine või – vaatamine ka muude kuritegude uurimist, mistõttu jälitusasutuste huvi sellise jälgimismeetodi vastu on selgelt tuntav. Samal ajal on aga õigus sõnumite saladusele üks tugevamini kaitstavaid õigusi põhiseaduses.¹⁰

Sõnumite saladuse kaitse nägi ette juba Eesti Vabariigi esimene põhiseadus. 1920. aasta põhiseadus nägi ette, et muuhulgas on kindlustatud sõnumite ja kirjade saladus, mis antakse edasi posti, telegraafi ja telefoni või mõnel muul üldtarvitataval teel. Erandeid teha on õigus kohtuvõimudel seaduses ettenähtud korras. 1938. aasta põhiseaduses tehti sisulisi muudatusi teises lauses. Paragrahvi 16 teine lause kõlas järgmiselt: “*Erandeid võidakse teha kuritegevuse vastu võitlemiseks seaduses ettenähtud aluseil ja korras.*”¹¹

1994. aastal vastu võetud jälitustegevuse seadus¹² (edaspidi JTS) andis uurimisasutustele võimaluse jälitustegevuse teostamise läbi jälitustegevuse eri- ja

⁸ U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2012, lk 194.

⁹ *Ibid.*, lk 195.

¹⁰ U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Teine, täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014, lk 325.

¹¹ *Ibid.*

¹² Jälitustegevuse seadus. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/184797>.

erandtoimingute. JTS § 12 lg 1 kohaselt oli *“jälitustegevuse erandtoimingutena seaduses ettenähtud andmete varjatud kogumine jälitustegevuses osalevate ja sellesse kaasatud isikute poolt, võrdlusmaterjali varjatud kogumine ning dokumentide ja esemete varjatud vaatlus ning esmauuringud, varjatud jälgimine ja isiku samasuse varjatud tuvastamine.”* Kajastatud loetelu oli lõplikult ammendav. JTS § 12 lg 2 sätestas erandtoimingud, milleks olid sealhulgas postisaadetise varjatud läbivaatus, telegraafi, telefoni või muude üldkasutatavate tehniliste sidekanalite kaudu edastatavate sõnumite ja muu teabe salajane pealtkuulamine ning salvestamine. Erandtoimingute teostamise õigus oli JTS § 13 lg 1 kohaselt Kaitsepolitseiametil ja Politseiametil ning seda vaid üksnes kohtu loal.

Õigusselguse tagamiseks on seadusandja pidanud õigeks ja vajalikuks avada jälitustegevuse olemus konkreetsete jälitustoimingute regulatsiooni abil kriminaalmenetluse seadustikus.¹³ Alates 01.01.2013 tunnistati JTS kehtetuks ning hakkasid kehtima kriminaalmenetluse seadustiku täiendused, mis ei andnud küll eraldi jälitustegevuse mõistet, vaid defineerisid jälitustoimingu mõiste. KrMS § 126¹ lg 1 kohaselt on: *„jälitustoiming isikuandmete töötlemine seaduses ettenähtud ülesande täitmiseks eesmärgiga varjata andmete töötlemise fakti ja sisu andmesubjekti eest.“* Kehtiva regulatsiooni kohaselt on kõik jälitustoimingud loetletud ammendavalt KrMS 3¹ peatükis. Jälitustoimingute olemusest tuleneb kokkuvõtvalt, et tegemist on informatsiooni kogumisega viisil, millega sekkutakse isiku õiguste ja vabaduste kasutamisse varjatult, so isiku teadmata ja eesmärgiga varjata isiku eest tema kohta andmete töötlemist.¹⁴

KrMS § 126⁷ lg 1 kohaselt: *„üldkasutatava elektroonilise side võrgu kaudu edastavate sõnumite või muul viisil edastatava teabe salajasel pealtkuulamisel või –avastamisel saadud teave salvestatakse.“* Riigikohus on sedastanud, et salajase pealtkuulamise näol on tegemist spetsiifiliste tõendi kogumisele suunatud menetlustoimingutega, mida iseloomustab eelkõige nende teostamise varjatus jälitustoimingutele allutatud isikute eest.¹⁵

¹³ M. Kruusimäe. T. Reinthal. Jälitustegevuse kohtulik eelkontroll Eestis. Tartu 2013, lk 3-4.

¹⁴ S. Laos. Riigi sisejulgeolekut tagava jälitustegevuse eesmärgid ja kontroll. Akadeemia 2008/11, lk 2404-2405.

¹⁵ Riigikohtu kriminaalkollegiumi 05.12.2008 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-63-08, p 13.2.

Elektroonilise side seadus¹⁶ (ESS) sisustab mõisted, mille tähenduse mõistmine on vajalik KrMS § 126⁷ lõike 1 paremaks tõlgendamiseks. Elektroonilise side võrk on ülekandesüsteem koos selle tööks vajalike lülitusseadmete ning muude tugisüsteemidega, mis võimaldab signaalide edastamist ja suunamist kaabli kaudu, samuti raadio, optiliste või muude elektromagnetiliste vahenditega. Muuhulgas on elektroonilise side võrkudeks, sõltumata nende kaudu edastatava informatsiooni iseloomust, satelliitvõrk, telefonivõrk, andmesidevõrk, mobiiltelefonivõrk, ringhäälinguvõrk, kaabelvõrk ja elektri kaablisüsteem, kui seda kasutatakse signaalide edastamiseks või suunamiseks (ESS § 2 p 8). Sõnum on aga edastaja ja vastuvõtja vaheline üldkasutatava elektroonilise side võrgu kaudu liikuv signaalide kogum (ESS § 2 p 53). Hetkel kehtiv kriminaalmenetluse seadustik ei anna täpset definitsiooni, mida mõiste “sõnum” all täpselt silmas peetakse. Seega võib “sõnumi” all mõista igasugust, nii suulisel kui kirjalikul teel, esitatavat teadet. ESS sisustab ka kõne mõiste, milleks loetakse elektroonilise side teenuse osutamise käigus loodud ühendust, mis võimaldab kahepoolset häälsuhtlust (ESS § 2 p 17).

Uno Lõhmus on pidanud üheks keskseimaks küsimuseks sõnumite saladuse kaitseala kindlaksmääramisel sõnumite mõiste mahtu. Siinkohal võib eristada sõnumi sisu, mille moodustavad sõnad, märgid ja helid ning mille sõnumi saatja edastab sõnumi saajale ja milles ta annab edasi teavet asjade, sündmuste, olukordade, emotsioonide ja tegude kohta. Kuid suhtlusega kaasnevad faktid, mis kirjeldavad sõnumi edastamise toimingut või protsessi, need on andmed sõnumi saatja ja saaja adressaadi või telefoninumbri kohta, sõnumi edastamise aja ja kestuse, ka saaja ja saatja asukohta ning muude asjaolude kohta.¹⁷

Kokkuvõtvalt võib sedastada, et salajane pealtkuulamine kuulub nende jälitustoimingute alla, mille puhul uuritakse isikut varjatult, suhtlemist ja pettust kasutamata.¹⁸

¹⁶ Elektroonilise side seadus. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/106012016009>.

¹⁷ U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2012, lk 199.

¹⁸ P. De Koster. Terrorism: special investigation techniques. Council of Europe Publishing 2005.

1.2 Salajase pealtkuulamisega kaasnev põhiõiguste riive

Põhiseaduse aluspõhimõtete hulka kuuluvateks ei peeta võib-olla mitte kõiki põhiõigusi, kuid siiski vabadust ja võrdsust, põhiõigust tõhusale ja ausale korraldusele ja menetlusele, põhiõigust kaitsele kolmandate isikute rünnete eest ning põhiõigust eksistentsiiniimumile. Samuti kuuluvad sinna nii demokraatia kui õigusriik.¹⁹ Olgu öeldud, et põhiõiguse riive on põhiõiguse rikkumine üksnes ja ainult siis, kui see on formaalselt ja materiaalselt põhiseadusvastane.²⁰

Suurem osa põhiõigustest ja vabadustest ei ole piiramatud, ehk teisisõnu, ainult üksikud neist on absoluutsed. Õigusriigi põhimõtete kohaselt on seadusandja pädev põhiseaduse alusel vastu võtma seadusi ning seega ka seadusi, mis täpsustavad põhiõigusi ja vabadusi ning reguleerivad nende kasutamist. Seadusandja on seotud põhiseadusega, inimõiguste austamise ning õiguste ja vabaduste tagamise kohustusega. Seega seadusandja ning veel vähem muud võimuharud ei saa oma suva kohaselt piirata või kitsendada põhiõiguste või vabaduste üldiselt tunnustatud kaitsevälja. Juhul kui piiramiseks on põhiseaduslikud ja seaduslikud alused, neid ja muid õiguste ja vabaduste piiramise põhimõtteid ja reegleid on järgitud, siis ei ole tegemist põhiõiguste ja vabaduste rikkumisega, vaid õigustatud riivega. Põhiõiguste ja vabaduste rikkumine on ainult lubamatu põhiõiguste ja vabaduste riive.²¹

Põhiseaduse § 11 sätestab õiguste ja vabaduste piiramise ning märgib, et õigusi ja vabadusi tohib piirata üksnes kooskõlas põhiseadusega. Vastav paragrahv on kõiki põhiõigusi hõlmav keskne norm, mis sisaldab põhiõiguste, vabaduste ja kohustuste tõlgendamise ja kohaldamise põhimõtteid. Eelnimetatud säte seab need üldtingimused, millele peavad vastama põhiõiguste ja –vabaduste riived ehk piirangud. Olgu öeldus, et PS § 11 lubab õigusi ja vabadusi piirata ainult kolmel tingimusel. Esiteks tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega, teiseks peavad piirangud olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ja kolmandaks ei tohi piirangud moonutada

¹⁹ M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011, lk 4.

²⁰ R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. Iuridicum 2001, lk 35.

²¹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 244-245.

piiratavate õiguste ja vabaduste olemust. Nende põhimõtete järgimise kontrollimine eeldab seetõttu eelkõige asjakohase põhiõiguse riive kindlakstegemist.²²

KrMS § 126¹ näeb ette, et jälitustoiminguga ei või ohustada isiku elu ja tervist, põhjendamatult ohustada vara ja keskkonda ega põhjendamatult riivata muid isikuõigusi. Küll aga ei ole seaduses sätestatud neid isikuõiguseid, mida ei tohi põhjendamatult riivata. Sama seadustiku § 9 lõike 4 kohaselt on isiku perekonna- või eraellu lubatud sekkuda vaid KrMS ettenähtud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks, kurjategija tabamiseks, kriminaalasjas tõe tuvastamiseks ja kohtuotsuse täitmise tagamiseks. Seega võib siinkohal järeldada, et põhjendatud riivamine on kriminaalmenetluses lubatud perekonna- ja eraelu puhul.

Riigikohus on sedastanud, jälitustoimingule allutatute teadmatus nende suhtes läbiviidava toimingu suhtes võib riivata põhiõigusi, nt õigust perekonna- ja eraelu puutumatusetele, intensiivsemalt kui mis tahes muu uurimistoimingu teostamine. Jälitustoiminguga kaasneda võivast põhiõiguste riivist kantuna on seadusandja kehtestanud ka garantiidesüsteemi, mistõttu ongi muuhulgas salajase pealtkuulamise teostamine lubatud üksnes kohtu loal.²³

Oma salajasuse tõttu riivab jälitustegevus põhiõigusi kahes liinis, so avangardrünnak ja arjegarünnak. Jälitustegevusega seotud avangardrünnak tuleneb otseselt jälitustegevuse salajasusest, mille tõttu ei saa isik oma põhiõiguste riivist mingilgi viisil teada. Jälitusaluse isiku arjegarünnak on tema konkreetse põhiõiguse piiramine konkreetse jälitustoiminguga. Isikuandmete salajase kogumise ja töötlemisega sekkub riik inimese privaatsfääri ning riivab seeläbi eelkõige PS § 26 lõikes 1 sätestatud perekonna- ja eraelu puutumatus.²⁴

On ilmne, et põhiõigus, mida salajase pealtkuulamise selgelt piiratakse on isiku õigus perekonna- ja eraelu puutumatusetele. Põhiseaduse (PS) § 26 sätestab, et *“Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusetele. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses*

²² Riigikohtu üldkogu 11.10.2001 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-7-01, p 12.

²³ Riigikohtu kriminaalkollegiumi 05.12.2008 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-63-08, p 13.2.

²⁴ E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006, lk 309-311.

sätetatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks”.

Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (EIÕK) artikli 8²⁵ kaitseala on oluliselt laiem kui PS § 26 sätestatu. EIÕK artikkel 8 näeb ette, et *“Igaühel on õigus sellele, et austataks tema era- ja perekonnaelu ja kodu ning sõnumite saladust. Ametivõimud ei sekku selle õiguse kasutamisse muidu, kui kooskõlas seadusega ja kui see on demokraatlikus ühiskonnas vajalik riigi julgeoleku, ühiskondliku turvalisuse või riigi majandusliku heaolu huvides, korratuse või kuriteo ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.”*

PS § 26 teises lauses on eraelu piirklausel sätestatud oluliselt kitsamalt kui EIÕK artikkel 8 lõikes 2. See tähendab, et EIÕK artikkel 8 teine lõige on sedavõrd avaralt sõnastatud, et võimaldab riivata perekonna- ja eraelu puutumatus peaaegu igal mõeldaval põhjusel.²⁶

Sõnumite saladuse õigusele on antud põhiseaduslik kaitse.²⁷ Põhiseaduse §-s 43 sätestatu kohaselt on *“Igaühel õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras.”*

Siinkohal tuleb tõdeda, et põhiseadus piirab riigivõimu võimalusi sekkuda sõnumite saladusse oluliselt suuremal määral kui EIÕK. Kuigi võrreldes sekkumisega perekonna- ja eraellu (PS § 26) on sõnumite saladustesse sekkumine oluliselt rohkem piiratud. Eelnevast järeldub, et sõnumite saladuse riived on lubatud üksnes kahe eesmärgi saavutamiseks, so kuriteo tõkestamiseks või tõe väljaselgitamiseks kriminaalmenetluses. Seega, kui kitsendada PS § 43 tõlgendatut, kuuluvad muul viisil

²⁵ Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>.

²⁶ Ü. Madise, B. Aaviksoo, H. Kalmo, L. Mälksoo, R. Narits, P. Pruks, P. Vinkel. Eesti vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012, lk 348 p 11.2.

²⁷ U. Lõhmus. Pealtkuulamine ja Eesti Põhiseaduses sätestatud õigus sõnumite saladusele. Juridica VII/2008, lk 462.

kui üldkasutaval teel edastatud sõnumid PS § 26 nimetatud eraelu puutumatus kaitsealasse.

PS § 26 kaitsealasse kuulub küll nõ kogu eraelu valdkond, kuid siiski sisaldab põhiseadus ka erinorme, mis reguleerivad eraelu mõne kitsama aspekti kaitset. Siinkohal võib välja tuua näiteks PS § 33, mis reguleerib kodu, eluruumi, valduse ja töökoha kaitset, PS § 43, mis reguleerib igäihte õigust sõnumite saladusele ja PS § 19, mis reguleerib igäihte õigust vabale eneseteostusele.²⁸ Kuivõrd PS § 33 sätestatud kodu mõiste seondub vahetult eraelu ja isikuvabadusega, sisustatakse seda üldise isikuvabaduse kontekstis ning mõistetakse koostoimes PS § 26 antud igäihte õigusega perekonna- ja eraelu puutumatusle ning samuti PS § 43 tagatud õigusega sõnumite saladusele.²⁹

Sõnumite saladuse isikuline kaitseala PS § 26 kohaselt hõlmab füüsilisi isikuid, esemelisse kaitsealasse mahuvad sõnumite edastamise kohta käivad andmed, välja arvatud sõnumi sisu.³⁰ PS § 43 sätestatu on igäihte õigus, mis laieneb muuhulgas ka juriidilistele isikutele. Esemelisse kaitsealasse mahub lisaks veel sõnumi sisuline pool. EIK on leidnud, et sõnumite saladus on tagatud lisaks ka töökohal³¹ ning sõnumite edastamine ja vastuvõtmine nii eravalduses kui ka äriühingus kuulub sõnumite saladuse kaitsealasse ning ka töökohalt isiklikel eesmärkidel edastatud elektronkirjade jälgimisega riivatakse märkimisväärselt isiku õigust sõnumi saladusele.³²

Muuhulgas on EIK oma esimeses jälitustegevust puudutavas ja ühtlasi enim refereeritud 1978. aasta lahendis leidnud, et teatud erandlikel juhtudel on salajane jälitustegevus demokraatlikus ühiskonnas lubatud, st kuritegude ennetamiseks ja julgeoleku tagamiseks. Kokkuvõtvalt on EIK sedastanud, et jälitustegevus on Euroopa Inimõiguste ja Põhivabaduste Konventsiooni järgi lubatud üksnes ulatuses, milles see on hädavajalik demokraatlike institutsioonide kaitseks.³³

²⁸ S. Laos. Jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll. Tallinn: Juura 2009.

²⁹ R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja -vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004, lk 484.

³⁰ U. Lõhmus. Pealtkuulamine ja Eesti Põhiseaduses sätestatud õigus sõnumite saladusele. *Juridica* VII/2008, lk 464-466.

³¹ EIK 25.06.1997, 20605/92, *Halford vs Ühendkuningriik*, kohtu lõppjärelõduse p 1.

³² EIK 03.04.2007, 62617/00, *Copland vs Ühendkuningriik*.

³³ EIK 06.09.1978, 5029/71, *Klass ja teised vs Saksamaa*, p 42, 48.

1.3 Salajase pealtkuulamise regulatsiooni menetlusgarantiid EIK praktika valguses

Põhiseadus annab riigivõimu teostavatele asutustele laialdasemad volitused isiku era- ja perekonnaellu ning ka kodu puutumatusse sekkumiseks kui sõnumi saladuse riiveks. Kriminaalmenetluses riivavad sõnumite saladust jälitustoimingud, milleks on posti- või delegraafisaadetiste varjatud läbivaatus, sidekanalite kaudu edastatava teabe või muu teabe salajane pealtkuulamine või –vaatamine, asja varjatud jälgimine või varjatud läbivaatus. Kuivõrd tegutsetakse salaja, on õiguste kuritarvitamise risk suurem ning isiku võimalused kaitsta oma õiguseid, piiratud.³⁴ Seega on ilmne, et nimetatud riski vähendamiseks on vajalik tõhustada kontrolli ning täpsustada regulatsiooni.

EIK on sedastanud, et võimu kuritarvitamise vältimiseks tuleks jälitustegevust reguleeriv seadus sõnastada võimalikult selgelt ja üheselt mõistetavalt. Seda eelkõige seepärast, et isikutel oleks üheselt võimalik aru saada, millistel asjaoludel ja tingimustel on avalik võim sekkunud nende eraellu ja riivanud sõnumisaladust.³⁵ Eelviidatud lahendis on EIK rõhutanud, et olukordades, kus võimu teostatakse isiku suhtes salaja, esineb ilmne oht omavolile. Oluline on, et isikud oleks teadlikud, mis põhjustel võidakse nende kõnesid pealt kuulata.³⁶

EIK on juba 1987. aastal leidnud, et võimuvolituste kuritarvitamist ärahoidvad garantiid peavad olema efektiivsed ja kohased.³⁷ Asjakohasuse ja efektiivsuse hindamiseks tuleb analüüsida lubatud meetmete olemust ja kestvust, kohaldamise aluseid, võimalikke õiguskaitsevahendeid ja muuhulgas seda, kes annab loa meetmete kohaldamiseks, kes on volitatud meetmeid rakendama ja kes teostab järelevalvet.³⁸

Lisaks eelnevale on EIK ka oma hilisemas kohtupraktikas korranud nõuet sätestada minimaalsed menetlusgarantiid võimu kuritarvituste vältimiseks isikute pealtkuulamise läbiviimisel. Inimõiguste kohus võttis lõplikult kokku nõuded, millega antakse volitus

³⁴ U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses, lk 203.

³⁵ EIK 02.08.1984, 8691/79, *Malone vs Ühendkuningriik*, p 67.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ EIK 06.09.1978, 5029/71, *Klass ja teised vs Saksamaa*, p 49.

³⁸ *Ibid*, p 50.

sekkuda sõnumite saladusse lahendis Weber ja Saravia vs Saksamaa. Kaitsemeetmed ja miinimumstandardid, mis peaksid vältima võimu kuritarvitamist salajase pealtkuulamise läbiviimisel, olid järgmised:

1. kuriteo üldine olemus, mille puhul on võimalik isikut pealt kuulata;
2. isikute ring, kelle kõnesid on võimalik pealt kuulata;
3. pealtkuulamise ajaline piirang;
4. kogutud andmete töötlemine, kasutamine, hoidmine ja hävitamine;
5. saadud andmete uurimise, kasutamise ja säilitamise reeglid;
6. tagatised seonduvalt saadud info edastamisega;
7. tingimused, mil salvestised tuleb kustutada.³⁹

Sealhulgas on EIK ka oma hilisemas lahendis märkinud kokkuvõtvalt, et menetlusgarantiid võimu kuritarvitamise vältimiseks on eelkõige isiku pealtkuulamist võimaldavate kuritegude olemus, isikute ring, kelle kõnesid võimaldatakse pealt kuulata, pealtkuulamise ajaline piirang ning kogutud andmete töötlemine, kasutamine, hoidmine ja hävitamine.⁴⁰

Autor nõustub üheselt EIK mõttega, et on äärmiselt oluline, et isikule antakse võimalus ette näha, millistel juhtudel on avalikul võimul õigus tema kõnesid pealt kuulata. Sealhulgas peab isik aru saama oma tegevuse ja käitumise tagajärgedest.⁴¹ Seega on ilmne, et jälitustegevuse regulatsioonis sisalduvad menetlusgarantiid on vältimatult vajalikud eelkõige seetõttu, et isikuandmete salajane kogumine oleks kontrollitav.⁴²

Siinkirjutaja leiab, et regulatsiooni arusaadavuse all peetakse silmas eelkõige õigusselgust. Tuleb tagada, et kõik isikud mõistaksid õigusakte üheselt. Uno Lõhmus on sõnastanud tabavalt, et õigusselguse põhimõte “*tuletab meelde, et õigust kirja pannes tuleb esmajoones mõelda kodanikule, Riigikohtu täpsustuse järgi “keskmiste võimetega isikule”, mitte õigusega leiba teenivale ametimehele*”. Õigusaktid tuleb sõnastada piisavalt selgelt ja arusaadavalt, et isikul oleks võimalik oma käitumist kujundada ja asjaolusid arvestades mõistlikul määral ette näha, mida tema tegevus võib

³⁹ EIK 29.06.2006, 54934/00, *Weber ja Saravia vs Saksamaa*, p 62 ja 95.

⁴⁰ EIK 14.09.2009, 25198/02, *Iordachi ja teised vs Moldova*, p 39.

⁴¹ *Ibid*, p 40.

⁴² EIK 04.05.2000, 28341/95, *Rotaru vs Rumeenia*, p 59.

kaasa tuua.⁴³ Sarnaselt on leidnud ka Riigikohus, mööndes, et õigusselguse põhimõtte kohaselt peab isikul olema võimalik piisava selgusega ette näha, missuguse õigusliku tagajärje üks või teine tegevus kaasa toob. Õigusselguse põhimõtte kujutab endast ühtlasi ka PS § 13 lõikes 2 sätestatud riigi omavoli keelu konkretiseeringut.⁴⁴ Selgemad ja täpsemad peavad olema normid, mis võimaldavad isiku õigusi piirata ja isikule peale panna kohustusi.⁴⁵

1.4 Isiku teavitamine salajasest pealtkuulamisest

Kriminaalmenetluses on tõe välja selgitamine üks olulisemaid eesmärke, mis võib teatud juhtudel õigustada ka muu kui kahtlustatava enda kohta varjatud teabe kogumist eeldusel, et vastav teave on tõenduslikult hädavajalik ja et isikut teavitatakse andmete varjatud kogumisest tagantjäre. ⁴⁶ Võimaldamaks isikutel ennast tagantjäre põhiõiguste rikkumise eest kaitsta, on kehtestatud jälitustoimingust teavitamise nõue.⁴⁷

KrMS 126¹³ lg 1 näeb ette, et *“jälitustoimingu tegemise loa tähtaja lõppemise korral ning mitme ajaliselt vähemalt osaliselt kattuva jälitustoimingu tegemisel neist viimase loa tähtaja lõppemise korral teavitab jälitusasutus viivitamata isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti, ning isikut, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ja kes on menetluse käigus tuvastatud.”*

Jälitusasutus võib isiku jälitustoimingust teavitamata jätta prokuratuuri loal kindlatel juhtudel. KrMS § 126¹³ lg 2 näeb ette, et jälitustoimingust võib jätta teavitamata juhul, kui teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust, kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu, seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse. Isiku võib jätta jälitustoimingust teavitamata kuni KrMS § 126¹³ lg-s 2 nimetatud aluse

⁴³ U. Lõhmus. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõtte. Õiguskeel 4/2015. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uno_lohmus._pohiseaduslik_oi_gusselguse_pohimote.pdf.

⁴⁴ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20.03.2006 otsus kohtuasjas nr. 3-4-1-33-05, p 21.

⁴⁵ *Ibid*, p 22.

⁴⁶ Õiguskantsleri 2007. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/6iguskantsleri_2007._aasta_tegevuse_ylevaade.pdf.

⁴⁷ I. Cameron. National Security and the European Convention on Human Rights. Iustus. Kulwer 2000, lk 162.

ära langemiseni (KrMS § 126¹³ lg 3 esimene lause).

KrMS sätestatu kohaselt tuleb teavitada isikut, kelle suhtes jälitustoiming teostati. Taoline käsitus oli selgelt liiga lai. Seega pakuti eelnõus 286 SE välja kitsam ning selgem sõnastus jälitustoimingust teavitamise isikute ringi kohta. Eesmärgiks oli kehtestada teavitamiskohustus üksnes isikute suhtes, kelle suhtes taotleti luba ning kelle õigusi sooviti jälitustoiminguga andmeid kogudes riivata. Eelnev regulatsioon isikute ringi määramisel oli selgelt liiga laiaulatuslik. Juhul kui isiku suhtes kogutakse andmeid salajase pealtkuulamisega, kogutakse paratamatult andmeid ka teiste isikute suhtes.⁴⁸

Siinkohal võib tuua näitena, et salajase pealtkuulamise puhul tuleb tihti ette juhtumeid, et kogemata kuulatakse pealt isikuid, kes ei ole asjaga seotud. Seega varasema regulatsiooni järgi oleks tekkinud olukord, kus kõik isikud, keda pealt kuulati, oleks tulnud tuvastada ning seejärel neid jälitustoimingust teavitada. Taolist situatsiooni aga ei saa pidada mõistlikuks ja otstarbekaks.

Kehtiv seadusandlus näeb küll ette jälitustoimingutest teavitamise korra, kuid kuivõrd jälitustoimingust teavitamist võidakse edasi lükata määramatuks ajaks,⁴⁹ võib kujuneda olukord, kus isik ei saagi aset leidnud riivest teada. Isegi juhul, kui jälitustoimingust teavitatakse ja kogutud andmeid tutvustatakse, siis jälitustoimingu salajasuse tõttu ei pruugi inimene selle jälitustoimingu ajenditest siiski teada saada.⁵⁰

Kohustus teavitada isikut jälitustoimingust ja tutvustada talle tema kohta kogutud andmeid on vajalik eelkõige isiku põhiõiguste kaitseks. Pärast jälitustoimingust teavitamist peavad isiku käsutuses olema kõik vajalikud õiguskaitsevahendid oma õiguste kaitsmiseks, sealhulgas õigus pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral vastavalt PS § 15 esimesele lausele.

Õiguskantsler on rõhutanud, et jälitustoimingute läbiviimisel kehtib jälitustoimingust viivitamata teavitamise põhimõte, ning teavitamise edasilükkamise korral tuleb isikut

⁴⁸ Seletuskiri 286 SE kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 15.

⁴⁹ Õiguskantsleri 17.05.2011 ettepanek nr 12 jälitustoimingust teavitamise ja selle kontrolli kohta.

⁵⁰ E. Kergandberg. Jälitustegevus kui riigisaladus ja jälitustegevuse tulemusena saadud tõendi spetsiifika. *Juridica* 9/2000, lk 604.

tagantjärele teavitada kohe, kui teavitamist takistavad põhjused ära langevad. Seega on isiku teavitamine äärmiselt oluline meede vältimaks jälitustoimingute põhjendamatu kasutamist.⁵¹

Hinnanguliselt võib öelda, et 2013. aastal teavitasid järelevalveasutused jälitustoimingutest 3 163 isikut. Võttes arvesse asjaolu, et ühe loa alusel võib lubada teavitamiskohustuse edasilükkamise mitme isiku suhtes, andis prokuratuur 2013. aastal jälitustoimingust teavitamise edasilükkamiseks 1 266 luba. Prokuratuur taotles kahel korral kohtult luba üheksa isiku teavitamise tähtaja pikendamiseks. Kohus andis loa mõlemale prokuratuuri poolt esitatud taotlusele.⁵²

1.5 Salajasest pealtkuulamisest teavitamise edasilükkamine

Salajasest pealtkuulamisest teavitamise edasilükkamise põhjendatus on üks olulisemaid teemasid jälitustegevuse regulatsioonis. Enim probleeme on tekitanud eelkõige jälitustoimingust mitteteavitamine ning samuti ka jälitustegevuse järgne kontrollsüsteem.

Õiguskantsler Indrek Teder on analüüsinud põhiseaduslikkuse järelevalve korras isiku jälitustoimingust teavitamise aluseid ja korda juba 2011. aastal ning on asunud seisukohale, et kriminaalmenetluse seadustik ja jälitustegevuse seaduse osad sätted on põhiseadusega vastuolus.

2013. aasta algusest hakkas kehtima jälitustoimingute uus kord, mis kohustas prokuratuuri, aasta möödumisel jälitustoimingu loa tähtaja lõppemisest, taotlema jälitustoimingust teavitamise edasilükkamiseks luba eeluurimiskohtunikult. Õiguskantsler oli arvamusel, et rakendussäte on vastuolus põhiseadusega osas, mis ei näe ette tõhusat ja süsteemset järelevalvet enne 2013. aastat lõppenud järelevalve alusel tehtud jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise üle.

⁵¹ Õiguskantsler: jälitustoimingust teavitamine peab toimuma vastavalt põhiseadusele ja vajab süsteemset järelevalvet. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/pressiteated/oiguskantsler-jalitusstoimingust-teavitamine-peab>.

⁵² J. Salla. Aruanne järelevalvest 2013. aastal. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/jalitusstati-stika_aruanne_2013_14022014.pdf.

Kokkuvõtvalt võimaldas seadus jätta puudutatud isiku varasemalt lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust üldse teavitamata ning kohus, sõltumatu ja erapooletu hindajana, ei kontrolli teavitamise edasilükkamise õiguspärasust. Õiguskantsleri hinnangul oleks seadusandja pidanud vastu võtma tõhusat ja süsteemset järelevalvet tagava üleminekuregulatsiooni enne 2013. aastat lõppenud jälituslubade alusel tehtud ning tõsisemaid põhiõiguste riiveid kaasa toonud jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise kohta.⁵³

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegium jõudis 20.03.2014 kohtuotsuses nr 3-4-1-42-13 järeldusele, et kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 25¹ lg 2 tuleb tunnistada põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei näe ette tõhusat kontrollisüsteemi enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle.

Enne 1. jaanuari 2013 kehtinud regulatsioon lubas jätta isiku jälitustoimingust teavitamata kuni jälitustoimingust teavitamata jätmise aluse ära langemiseni. Seega sai jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise otsus olla üksnes tingimuslik. Riigikohtu hinnangul eeldab teavitamata jätmise tingimuslik luba seda, et teavitamata jätmise aluse olemasolu hinnatakse perioodiliselt ja isikut, kelle õigusi jälitustoiminguga riivati, teavitatakse jälitustoimingust viivitamatult pärast teavitamata jätmise aluse ära langemist. Selline tõlgendus on kooskõlas PS §-st 11 tuleneva põhiõiguste riive proportsionaalsuse nõudega. Aja jooksul jälitustoimingu salajas pidamise vajadus üldiselt väheneb, mistõttu võib jälitustoiminguga saadud teabe säilitamise ja muu töötlemisega kaasnev isiku õiguste riive selle ühel hetkel üles kaaluda.⁵⁴

Õiguskantsleri hinnangul sekkub riik jälitustegevuse kui isikuandmete salajase kogumise, kasutamise ja säilitamisega inimese privaatsfääri ning võib sellega riivata mitmeid isiku põhiseadusega tagatud õigusi ja vabadusi. Lisaks on õiguskantsler rõhutanud, et isiku teavitamine pärast teabele juurdepääsu piiramise vajaduse ära

⁵³ Õiguskantsler pöördus jälitustoimingust teavitamise korra põhiseadusvastasuse küsimuses Riigikohtusse. Õiguskantsleri kantselei, 24.01.2013. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/pressiteade/oiguskantsler-poordus-jalitusloa-teavitamise-korra-pohiseadusvastasuse-kusimuses>.

⁵⁴ E. Rohtmets. Riigikohtu praktika põhiseaduslikkuse järelevalve asjades jaanuar – aprill 2014. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1834/Riigikohtu_praktika_ylevaade_PSJVasjad_2014_1.pdf.

langemist on ühtlasi ka oluline meede vältimaks jälitustoimingute põhjendamatu kasutamist. Erapooletu ja sõltumatu kontroll on vajalik, kuna jälitustoimingust teavitamata jätmisega kaasneb isiku põhiõiguste jätkuv riive ning isiku eest varjatud teabekogumisega kaasneb avaliku võimu omavoli oht, mida tuleb tasakaalustada.⁵⁵

KrMS § 126¹³ lõike 2 kohaselt võib jälitusasutus prokuratuuri loal jätta jälitustoimingust teavitamata kolme aluse ilmnemisel. Esiteks kui isiku teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust, teiseks kui teavitamine võib kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu ning kolmandaks kui teavitamine võib seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse. Juhul kui esinevad kõik eeltoodud paragrahvis välja toodud alused isiku teavitamata jätmiseks taotleb prokuratuur eeluurimiskohtunikult loa teavitamata jätmise tähtaja pikendamiseks.

Riigikohus on asunud seisukohale, et isiku teavitamine jälitustegevusest vahetult pärast jälitustoimingu lõppu, kui kohtueelne menetlus alles käib ja kogutakse tõendeid, võib peaaegu alati kriminaalmenetlust oluliselt kahjustada, sest sellisel juhul on tõenäoline, et jälitustoimingust teadlikuks saanud isik muudab oma käitumist nii, et edasiste tõendite kogumine osutub keeruliseks või võimatuks.⁵⁶

Hetkel kehtiv kriminaalmenetluse seadustik reguleerib jälitustoimingust teavitamist ja jälitustoiminguga kogutud andmete tutvustamist küll eraldi paragrahvides (KrMS §-d 126¹³ ja 126¹⁴), aga nii Vabariigi Valitsus korda kehtestades kui ka menetlejad õigusakte rakendades on põhjendatult lähtunud sellest, et teavitamine leiab aset alles siis, kui asjasse puutuvatele isikutele on võimalik andmeid ka tutvustada.⁵⁷ Kuivõrd isikul on õigus esitada jälitustoiminguga seonduvalt kaebus, eeldab see isiku teadmuse tema suhtes teostatud jälitustoimingust. Seega isik peab saama teada tema suhtes rakendatud jälitustegevusest. Samaselt on leidnud ka EIK ning rõhutanud siinkohal menetlusgarantiide vajalikkust aitamaks vältida teavitamiskohustuse täitmisest kõrvalekallet lahendis Weber ja Saravia vs Saksamaa. Põhiseadusega ei ole kooskõlas

⁵⁵ Õiguskantsleri kantselei, 24.01.2013.

⁵⁶ Riigikohtu kriminaalkollegiumi 29.09.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-37-14, p 15.

⁵⁷ *Ibid*, p 20.

olukord, kus isik ei saa kohtus oma põhiõiguste riivet vaidlustada. Ehk siis teisisõnu, kui isikule ei anta võimalust oma põhiõiguste riivet vaidlustada, tähendab see sisuliselt, et isikul sellised õigused puuduvad.⁵⁸

Riigikohus on 20.03.2014 lahendi nr 3-4-1-42-13 punktis 55 rõhutanud, et tulenevalt põhiõiguste riive proportsionaalsuse nõudest tohib jälitustoimingust teavitamise edasi lükata aga üksnes seni, kuni seadusereservatsioonis nimetatud põhjused on kaalukamad kui jälitustoiminguga kaasnenud põhiõiguste riive. Siinjuures tuleb eristada, kas seadusereservatsioonis nimetatud põhjused õigustavad isiku teavitamata jätmist toimingute tegemise faktist või on võimalik isikut teavitada, kuid jätta talle tutvustamata jälitustoiminguga kogutud teave.

Riigiprokuratuuri poolt läbiviidud kontrolli tulemusena 2011. aasta ülesannete täitmise kohta leidis kinnitust enne 1. jaanuari 2013 kehtinud regulatsiooni nõrkus selles osas, et puudus selgus, kes ja millise intervalliga kontrollib peale kohtueelse menetluse lõpetamist, kas prokuröri loas viidatud mitteteatamise alused eksisteerivad jätkuvalt. Prokurör hindab mitteteatamise aluste olemasolu üldjuhul viimast korda kohtueelse menetluse lõpule viimisel, edasi peaks selle kontrollimine olema jälitusasutuste pärusmaa. Samas ei kajastanud kehtinud seadus prokuröri mitteteavitamise lubadele tähtaegu, mispärast on raskendatud ka perioodi määratlemine, mis aja jooksul tuleks load uuesti üle vaadata.⁵⁹

Käesoleva jälitustegevuse regulatsiooniga vastuvõetud põhimõtet, et prokuröri mitteteavitamise luba saab olla vaid tähtajaline, kestvusega kuni 1 aasta ja seejärel allub mitteteavitamiste kontroll juba kohtule toetab nii prokuratuur kui ka siinkirjutaja.

1.6 Kontrollsüsteem salajasest pealtkuulamisest teavitamise üle

Justiitsminister on 2013. aasta kohtunike täiskogul öelnud, et *“olulisima kohtuid puudutava seadusemuudatusena saab esile tõsta möödunud juunis vastu võetud ja aasta algul jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse”*. Detailsemalt juhtis justiitsminister tähelepanu

⁵⁸ E. Kergandberg. Per aspera ad fair trial. Juridica I/2011, lk 76.

⁵⁹ Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2011. aastal. Tallinn, 2012.

jälitustoimingute regulatsiooni muudatustele, mis pani eeluurimiskohtunikule teostatud jälitustoimingust teavitamise või teavitamata jätmise küsimuse otsustamise. Kuivõrd kohtule on nüüd pandud teostatud jälitustoimingutest teavitamise lõplik otsustusõigus, siis on tal ka tähtis roll isikute perekonna- ja eraelu puutumatusel kaitsel. Tänu sellele on ka järelevalve jälitustoimingutest mitteteavitamise põhjendatuse üle tõhusam.⁶⁰

Käesoleva töö autor on juba eelnevas osas märkinud, et kõige enam probleeme tekitavaks teemaks jälitustegevuse korrastamise protsessis on silmnähtavalt jälitustegevuse järelkontroll. Eelnimetatu oligi üks peamistest ja kaalukamatest põhjustest, miks hakati kehtivat jälitustegevuse regulatsiooni muutma ja täiustama.

Siinkohal tuleb rõhutada, et isiku teavitamine tema õigusi riivavast ja salaja, st tema eest varjatuna läbiviidud riigi toimingust on oluline esiteks tulenevalt inimvääriskuse põhimõttest ning teiseks seetõttu, et teavitamisega luuakse isikule võimalus õiguskaitsevahendite kasutamiseks. Kohtuliku järelkontrolli funktsioon on tavapäraselt seotud kaebusepõhise lähenemisega ehk teisisõnu öelduna, järelkontrolli käivitamiseks on vajalik isiklik pöördumine.⁶¹

Jälitustoimingute teostamine ja nende abil isikuandmete kogumine ning töötlemine toimuvad isiku teadmata, mis seetõttu kui isikut sellest ei teavitata välistab PS § 15 lõikes 1 sätestatud õiguse pöörduda kohtusse oma õiguste ja vabaduste rikkumise korral. Sealjuures võivad isiku õigused ja vabadused saada rikutud kas jälitustoimingu tegemisel või jälitustoiminguga saadud teabe säilitamisel, kasutamisel või muul viisil töötlemisel.⁶²

Andres Anvelt on justiitsministrina töötades tabavalt öelnud, et „riik peab hea seisma selle eest, et inimeste põhiõigused oleksid tagatud ja jälitustoimingud on üks neid õigusi enim riivavatest meetmetest. Inimestel peab olema võimalus nende suhtes jälitustoiminguteks antud luba kohtus vaidlustada. See ongi teavitamise põhiline eesmärk”. Eelnõuga lahendati põhiseadusega vastuolus olev olukord, kus 2004. aasta 1. juulist kuni 2012. aasta 31. detsembrini tehtud jälitustoimingutest isikute teavitamata

⁶⁰ Justiitsministri kõne 2013. aasta kohtunike täiskogul. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/justiitsministri-kone-2013-aasta-kohtunike-taiskogul>.

⁶¹ Õiguskantsleri 17.05.2011 ettepanek nr 12 jälitustoimingust teavitamise ja selle kontrolli kohta, p 62.

⁶² *Ibid.*

jälitusasutus peaks hindama teavitamata jätmise jätkuvat põhjendatust või kuidas prokuratuur peaks tegema järelevalvet selle üle, pole seaduses sätestatud.⁶⁵

Siinkirjutaja nõustub Riigikohtu arvamusega, mille kohaselt on äärmiselt oluline näha ette sõltumatu järelevalve selle üle, kuidas täidetakse jälitustoimingust viivitamatu teavitamise kohustust.

⁶⁵ *Ibid*, p 70.

2. Kohtulahendite analüüs seoses salajase pealtkuulamisega

2.1 Statistiline ülevaade

Vahemikus 2006 – 2012 on salajaseks pealtkuulamiseks antud jälituslubade arv märkimisväärselt kasvanud.⁶⁶

Telefoni pealtkuulamiseks väljastati 2006. aastal 566 luba, 2007. aastal 702 luba, 2008. aastal 859 luba, 2009. aastal 847 luba, 2010. aastal 843 luba, 2011. aastal 788 luba ja 2012. aastal 931 luba. Muuks pealtkuulamiseks või vaatamiseks väljastati 2006. aastal 139 luba, 2007. aastal 129 luba, 2008. aastal 150 luba, 2009. aastal 173 luba, 2010. aastal 256 luba, 2011. aastal 217 luba ja 2012. aastal 250 luba.⁶⁷

Siinkohal tuleb märkida, et kuivõrd ühe loaga võib lubada mitme eriliigilise toiminguga läbiviimist, on reaalne lubade arv väiksem kui ülaltoodud statistikas toodud summa. Kohtud on väljastanud peamiselt pealtkuulamise lubasid, millest 73 % moodustas telefoni pealtkuulamine ja 19 % muu pealtkuulamine. Telefoni pealtkuulamise taotluste ja lubade arv, mis 2011. aastal vähenes, suurenes 2012. aastal 18 %, aastaga andis kohus 931 telefoni pealtkuulamise luba. Muude pealtkuulamiste arv suurenes tagasi 2010. aasta tasemeni, aastaga andis kohus loa 250 taotlusele. Kohus jättis täielikult rahuldamata 2 telefoni pealtkuulamise ja 1 muu pealtkuulamise taotlust.⁶⁸

Telefoni pealtkuulamise lubade arv kasvas 2013. aastal 12 %, aastaga andis kohus 1047 telefoni pealtkuulamise luba. Muude pealtkuulamiste või – vaatamiste arv tõusis aastaga 14 %, so 286-ni.⁶⁹

2013. aastal väljastasid kohtud sarnaselt 2012. aastaga peamiselt pealtkuulamise lubasid, so 73 % telefoni pealtkuulamiseks ja 20 % muuks pealtkuulamiseks. Kohus

⁶⁶ A. Ahven jt. Kuritegevus Eestis 2012. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond, 2013, lk 34. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17._kuritegevus_eestis_2012_0.pdf.

⁶⁷ *Ibid*, lk 34.

⁶⁸ *Ibid*, lk 35.

⁶⁹ J. Salla. Aruanne jälitusstatistikast 2013. aastal. Arvutivõrgus:
http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2013_14022014.pdf, lk 4.

jättis täielikult rahuldamata 11 telefoni pealtkuulamise ja 1 muu pealtkuulamise taotluse. Osaliselt rahuldas kohus 8 telefoni ja 1 muu pealtkuulamise taotlust.⁷⁰

2014. aastal vähenes telefoni pealtkuulamiseks antud lubade arv 11 %, seega aastaga andis kohus välja 928 telefoni pealtkuulamise luba. Muude pealtkuulamiste või – vaatamiste arv langes aastaga 12 %.⁷¹ Kohus andis 2014. aastal loa 249 korral muudeks pealtkuulamisteks või – vaatamisteks. Kohus jättis täielikult rahuldamata 9 telefoni pealtkuulamise ja 2 muu pealtkuulamise taotlust. Osaliselt rahuldas kohus samuti 9 telefoni pealtkuulamise ja 2 muu pealtkuulamise taotlust.⁷²

Seega ilmneb ülaltoodust, et 2014. aastal on telefoni pealtkuulamiseks väljastatud lubade ning muudeks pealtkuulamisteks või – vaatamisteks väljastatud lubade arv jõudnud samale tasemele nagu see oli 2012. aastal. Võrreldes 2013. aastal väljastatud salajase pealtkuulamise lubade arvuga, on 2014. aastal toimunud märkimisväärne langus.

Vastavalt Riigiprokuratuuri statistikale toob siinkirjutaja välja toiminguteks väljastatud jälituslubade koondtabeli 2006 – 2014 aastaid hõlmates all-laotuvalt⁷³:

Jälitustoimingu liik	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Posti läbivaatus	4	6	5	6	11	8	7	6
Posti asendamine	0	2	4	2	2	1	1	4
Telefoni pealtkuulamine	702	859	847	843	788	931	1047	928
Muu pealtkuulamine või vaatamine	129	150	173	256	217	250	286	249

⁷⁰ *Ibid*, lk 5.

⁷¹ Aruanne jälitusstatistikast 2014. aastal. Justiitsministeerium nr 3/2015, lk 1.

⁷² *Ibid*, lk 4

⁷³ Arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2014_2.pdf.

Kuriteo matkimine	59	66	76	62	101	94	102	132
KOHTU LOAD	894	1083	1105	1169	1119	1284	1443	1319
KOKKU								
Politsei agendi kasutamine	1	0	7	16	23	35	22	23
Varjatud jälgimine, võrdlusmaterjali varjatud kogumine ja esmauringute tegemine, asja varjatud läbivaatus ja asendamine	x	x	x	x	x	x	1363	1384
Varjatud jälgimine (kuni 2012 võrdluseks) ⁷⁴	881	996	1119	991	1038	1197	x	x
PROKURÖRI LOAD	882	996	1126	1007	1061	1232	1385	1407
KOKKU								
KÕIK KOKKU	1776	2079	2231	2176	2180	2516	2828	2726

Analüüsid ülaltoodud tabelit, ei saa jätta märkamata 2013. aastal jõustunud seadusemuudatuste mõju jälituslubade andmisel. Nimelt, 2013. aastal jõustunud jälitustegevust puudutavate seadusemuudatustega arvati jälitustoimingute hulgast välja kõneeristused ning omanikupäringud, mis käesolevalt on menetlustoimingud. Vastavad toimingud olid muuhulgas ka kõige suurema lubade arvuga. Kokku anti aasta jooksul nendeks toiminguteks nt 2012. aastal üle 5000 loa. Varjatud jälgimine, võrdlusmaterjali varjatud kogumine ja esmauringute tegemine, asja varjatud läbivaatus ja asendamine on jälitustoiming, mis hõlmab endas kuni 2012. aastani eraldiseisvana arvestatud toiminguid varjatud jälgimine, objekti varjatud läbivaatus ning asendamine. Neile toimingutele lisandusid ühe nimetuse alla võrdlusmaterjali varjatud kogumine ja

⁷⁴ Kuni 2012. aastani avaldati statistikas lisaks varjatud jälgimisele ka objekti vaatluse ja asendamise lubade andmeid, kuid kuna nimetatud kahes toimingus antud load sisalduvad varjatud jälgimise lubade hulgas, siis pole nende eraldi avaldamine põhjendatud ning võrreldavuse huvides on varasemate aastate arvud ka korjendatud.

esmauuringute tegemine, mida varasematel aastatel tehti üksnes jälitustegevuse seaduse alusel ja prokuratuuri jälituslubade registrisse need andmed ei jõudnud.

Samuti ei olnud varasematel aastatel arvestuses tagaotsimise ja ettevalmistatavate kuritegudega seotud jälitusmenetlused. Kuivõrd toimingute sisu on muutunud, ei kajastu aastate võrdlust samal aegreal ka ülaltoodud tabelis. Riigiprokuratuuri hinnangul on lubade andmise praktikad mõneti mõjutanud ka jälitustegevust võimaldavate kuritegude kataloogi muutumine. Pärast 2013. aastal jõustunud seadusemuudatusi annab prokuratuur lube kaht liiki jälitustoimingutele ning kohus viie jälitustoimingu liigi osas.⁷⁵

Samas avaldatud kriminaalstatistika ei too välja eraldi konkreetseid andmeid, millistes kuritegudes salajast pealtkuulamist rakendati, kas salajase pealtkuulamise käigus saadud tõend oli kriminaalmenetluse seisukohast oluline jne. Seoses eelnevaga leiab käesoleva töö autor, et on äärmiselt vajalik analüüsida kohtulahendite registris avalikult kättesaadavaid kohtulahendeid, kus kohtueelses menetluses kasutati salajast pealtkuulamist. Siinkirjutaja on analüüsimiseks valinud välja esimese astme kohtulahendid, teise astme kohtulahendid ja Riigikohtu lahendid, milles on kasutatud salajast pealtkuulamist.

Empiirilise uurimuse eesmärgiks oli selgitada välja:

1. Kas salajane pealtkuulamine oli kohtu hinnangul õiguspärane ja seaduslik?
2. Millisele järeldusele on kohus tõendite hindamisel jõudnud?
3. Kas salajase pealtkuulamise käigus saadud tõend oli oluline?

2.2 Salajane pealtkuulamine Eesti Vabariigi kohtupraktika valguses

2.2.1 Kolme astme kohtute lahendite võrdlev analüüs

Käesolevas peatükis on töö autor analüüsinud vabalt valitud Riigikohtu lahendeid, milles on kasutatud salajast pealtkuulamist kui enim levinud jälitustoimingut. Lisaks

⁷⁵ Arvutivõrgus:

http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumentid/jalitusstatistika_aruanne_2014_2.pdf, lk 4-5

on siinkirjutaja toonud välja samas asjas tehtud esimese ja teise astme kohtu lahendite järeldused, võrdlemaks eelkõige kolme astme kohtute hinnanguid salajase pealtkuulamisega saadud tõendite lubatavuse kohta, kas jälitustegevus oli seadusega kooskõlas ning millised on kohtute lõplikud järeldused salajase pealtkuulamise läbiviimise osas. Siinkirjutaja huviorbiidis on muuhulgas analüüsida, kas esimese, teise ja kolmanda astme hinnangud jälitustoimingute seaduslikkuse ja põhjendatuse osas ühtivad ning vaadelda kui paljud alamate astmete kohtute lahendid on Riigikohtu poolt tühistatud.

Riigikohus on 5. detsembri 2008. aasta kohtuasjas A. K süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi ning R. P süüdistuses KarS § 184 lg 2 p 2, § 298 lg 2 ja § 25 lg 2 järgi⁷⁶ leidnud, et maakohus⁷⁷ on oluliselt rikkunud kriminaalmenetlusõigust KrMS § 339 lg 2 mõttes. Pärnu Maakohus jättis rahuldamata A. K kaitsjate taotlused kontrollida süüdistatava suhtes teostatud jälitustoimingu seaduslikkust kohtueelses menetluses. Seoses jälitustoimingu ja jälitusprotokolliga kui tõendi seaduslikkusega märkis ringkonnakohus, et kehtiva KrMS § 63 lg 1 kohaselt on tõendiks kriminaalasjas jälitustoimingu protokoll ja jälitustoimingu salvestis on jälitusprotokolliga lisa. Maakohus uuris vahetult jälitustoimingu protokolle, kus on ära toodud ka jälitustoimingu teostamise alus. Ringkonnakohus asus seisukohale, et seega oli maakohtul võimalik veenduda jälitustoimingu teostamise seaduslikkuses.⁷⁸

Riigikohus on sedastanud, et jälitustoiminguga kaasneva võivast põhiõiguste riivist kantuna on seadusandja kehtestanud ka garantiidesüsteemi, mille keskseks osaks on KrMS §-des 116, 118 ja 119 loetletud iseäranis intensiivselt põhiõigusi riivavate jälitustoimingute teostamise lubatavus üksnes KrMS § 114 sätestatud korras väljastatud eeluurimiskohtuniku loa alusel. Jälitustoimingu kirjeldatud eripäraga on põhjendatav ka KrMS §-s 111 sätestatu, mille kohaselt on jälitustoimingu saadud teave tõend, kui selle saamisel on järgitud seaduse nõudeid. KrMS § 111 nõuete täitmist tõendi kogumisel peab olema võimalik kontrollida kõigil kohtumenetluse pooltel. Sellest tulenevalt ja arvestades jälitustoimingu kirjeldatud eripära, eriti jälitustoimingule kui riigisaladusele juurdepääsuõiguse piiratust silmas pidades, on Riigikohtu kolleegium

⁷⁶ Riigikohtu 05.12.2008 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-63-08, p 13.2, 13.3, 13.4.

⁷⁷ Pärnu Maakohtu 13.02.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-06-13782.

⁷⁸ Tallinna Ringkonnakohtu 28.05.2008 otsus kohtuasjas nr 1-06-13782.

leidnud, et erinevalt muudest kohtuliku arutamise käigus esitatavatest taotlustest (nt KrMS §-d 276, 297 ja 298) ei saa kohus jätta rahuldamata kohtumenetluse poole taotlust kontrollida jälitustoimingu seaduslikkust. Ausa ja õiglase kohtumenetluse põhimõttega ei ole kooskõlas olukord, kus kohus võib süüdimõistvat kohtuotsust tehes tugineda muuhulgas tõendile, mille saamise seaduslikkust pole süüdistataval ega tema kaitsjal olnud võimalik kontrollida. Seega lasub kohtul vastava taotluse esitamise korral kohustus veenduda eeskätt jälitustoimingu lubatavuse eelduseks oleva kohtu või prokuratuuri loa olemasolus ning selles, et tõendina kasutatav teave on saadud just lubatud toimingute käigus ja loas märgitud ajavahemikul. Riigikohus jõudis järeldusele, et mõistagi tuleb kohtul jälitustoimingu seaduslikkust kontrollides tagada seda puudutavate dokumentide kui riigisaladuse kaitse, kuid konkreetses kriminaalasjas läbiviidud seaduslikkuse osas saab kohus selle kohtulikul arutamisel siiski avaldada.

Riigikohus otsustas tühistada Pärnu Maakohtu 13. veebruari 2008 ja Tallinna Ringkonnakohtu 28. mai 2008 otsused täielikult A. K süüditunnistamises ja karistamises KarS § 184 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi ning P. V süüditunnistamises ja karistamises KarS § 184 lg 2 p-de 1 ja 2 järgi ja saata kriminaalasi tühistatud osas Pärnu Maakohtule uueks arutamiseks.

21.05.2012 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-31-12 A. P õigeksmõistmises süüdistuses KarS § 164 järgi⁷⁹ leidis Riigikohus, et jälitustegevusega saadud tõendid, s.o A. P telefonikõnede pealtkuulamise pinnalt koostatud jälitustoimingu protokollid ei ole käesolevas kriminaalasjas lubatud tõenditeks. Maakohus⁸⁰ leidis, et süüdistatava poolt kuriteo toimepanemine on tõendatud muu hulgas jälitustoimingu - KrMS § 118 alusel toimetatud A. Pavlištsuki telefonikõnede salvestuste - protokollidega. Maakohus on aga asunud vastakale seisukohale, st kontrollides nimetatud jälitustoimingu läbiviimise seaduslikkust, leidis, et kuigi A. P-le KarS § 164 järgi esitatud süüdistus, milles ta kohtu alla anti, ei võimalda süüdistatavat süüdimõistmisel karistada vähemalt kolmeaastase vangistusega, mis on KrMS § 110 lg 1 kohaselt jälitustoimingu lubatavuse peamisi tingimusi, on jälitusprotokollis talletatud telefonikõnede salvestuste kasutamine tõendina siiski lubatav. Ringkonnakohtu⁸¹ hinnangul ei ole maakohu süüdimõistva

⁷⁹ Riigikohtu 21.05.2012 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-31-12, p 8, p 8.5, p 8.6.

⁸⁰ Harju Maakohtu 11.10.2011 otsus kohtuasjas nr 1-10-17400.

⁸¹ Tallinna Ringkonnakohtu 22.11.2011 otsus kohtuasjas nr 1-10-17400.

otsuse rajamine jälitustoiminguga saadud tõenditele olnud lubatav põhjusel, et A. P-le esitatud süüdistus on välja kasvanud S. P. suhtes KarS § 349 järgi alustatud kriminaalmenetluse käigus ilmnenuid uutest asjaoludest, mis ei võimalda kasutada saadud tõendeid süüdistatava vastu, kuivõrd A. P-le etteheidetav kuritegu ei vasta KrMS § 110 lg 1 nõuetele.

Riigikohus sedastas, et kahtlustatava ja süüdistatava menetluspõhiõiguste piiramine jälitustoimingutega aktsepteeritav vaid juhul, kui kriminaalmenetluse esemeks olev kuritegu vastab teatud tingimustele, mis kehtivas kriminaalmenetlusõiguses on kokkuvõetud KrMS § 110 lg-s 1 sisalduvasse jälitustoimingu lubatavusklauslisse. Ümberpöörduvalt järeltõendub eeltoodust ühtlasi, et menetluspõhiõiguste kitsendamiseks puudub õigustus, kui süüdistuse objektiks olev kuritegu ei sisaldu nende kuritegude kataloogis, mille tõendamiseks on seadusandja poolt lubatud kasutada ka jälitustoiminguid. Seega leiab kolleegium, et ringkonnakohus asus kokkuvõttes põhjendatult seisukohale, et A. P telefonikõnede pealtkuulamise pinnalt koostatud jälitustoimingu protokollid ei ole käesolevas kriminaalasjas lubatud tõenditeks.

Johtuvalt ülaltoodud järeltõendustest, otsustas Riigikohus muuta Tallinna Ringkonnakohtu 14. novembri 2011 otsuse põhiosa, asendades ringkonnakohtu otsuse õiguslikud põhised Riigikohtu 21. mai 2012 otsuses toodud põhisedustega.

Riigikohtu krimaalkolleegium on 28.04.2011 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-31-11 A. S ja J. O süüdistuses KarS § 184 lg 2 p-de 1 ning 2 ja E. K süüdistuses KarS § 184 lg 1 järgi⁸² mõõnnud, et tõendi kogumist reguleerivate menetlusõiguslike sätete rikkumise tuvastamine ei tingi alati ja automaatselt selle tõendi lubamatust. Üldjuhul hinnatakse menetlusõigust rikkuvast saadud tõendi lubatavust kaalumise tulemina, arvestades ühelt poolt rikkumise olulisust (seega KrMS §-s 339 sätestatut) ja teiselt poolt menetletava kuriteo raskust ning sellest tulenevat avalikku menetlushuvi. Eeltoodu aga ei ole kasutatav tõendite kogumisel jälitustegevuse vahendusel. Vaadeldava kriminaalasja vaidlus seisnes selles, kas numbriga x telefoni kasutaja kõne pealtkuulamine toimus seaduslikult või mitte. Kuigi maakohus, 31.05.2010 süüdimõistvas otsuses⁸³ kontrollis

⁸² Riigikohtu 28.04.2011 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-31-11, p 15, 17, 17.2, 17.3.

⁸³ Harju Maakohu 31.05.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-13864

kaitsjate taotlusel jälitustoiminguks antud lubade olemasolu ja tuvastas, et need on antud A. S kasutuses olevate telefonide kaudu edastatava teabe pealtkuulamiseks seaduslikult, pidas ringkonnakohus rikkumiseks asjaolu, et maakohus ei põhjendanud, kas ja millest tulenevalt saab numbriga x telefoni lugeda A. S kasutuses olevaks. Tõendite uurimise tulemina leidis ringkonnakohus 16.12.2010 otsuses⁸⁴, et tegelikult kasutas kõnealuse numbriga telefoni hoopis J. O ja just seetõttu ei toimunud pealtkuulamine kohtu antud loa raames ning KrMS § 111 mõttes on tegemist lubamatu tõendiga. Kriminaalkolleegium ringkonnakohtu järeldusega ei nõustunud.

Nii maa- kui ringkonnakohus on tuvastanud, et prokuratuuri taotlusel andis Harju Maakohus 17. märtsil 2009 loa A. S kasutatavate numbritega w ja z telefonide ning teiste tema kasutuses olevate telefonide kaudu edastatavate sõnumite ja muu teabe salajaseks pealtkuulamiseks ning salvestamiseks. Seega oli lähtuvalt loas märgitust lubatav salaja pealt kuulata ja salvestada A. S telefonikõnesid, sõltumata asjaolust, millist telefoni viimane parajasti kasutas.

Kriminaalkolleegiumi hinnangul ei ole määravat tähendust sellel, et A. S kasutas numbriga x telefoni vaid ühel korral. Küsimus, kas jälitustoiminguks antud loas märgitud numbriga telefoni näol oli tegemist süüdistatava kasutuses oleva telefoniga, on faktiline asjaolu ja vastus sellele sõltub eeskätt tõenditele antavast hinnangust. Olenevalt kuriteo tehjoludest võib sama numbriga telefoni ühine kasutamine olla süüdistatavate käitumist iseloomustavaks tunnusjooneks (näiteks grupilise kuriteo puhul). Välistatud pole seegi, et süüdistatav kasutabki kuritegude toimepanemiseks vaid teiste isikute telefone. Seega tuleb tõendeid hinnates kaaluda, kas konkreetsel juhul järgiti jälitustoimingu loa piire või mitte. Käesoleval juhul luges ringkonnakohus aga kõnealuse jälitustoimingu protokollil alusetult lubamatuks tõendiks. Tulenevalt eeltoodud põhjendustest tühistas Riigikohus ringkonnakohtu 16.12.2010 otsuse osaliselt ning saatis tühistatud osas arutamiseks samale ringkonnakohtule.

Riigikohus on käsitlenud salajase pealtkuulamisega seonduvat ka lahendis 3-1-1-64-13 R. A süüdistuses KarS § 415 lg 1, § 405 lg 2 - § 22 lg 2, § 114 p-de 2 ja 7 - § 22 lg 2, §

⁸⁴ Tallinna Ringkonnakohtu 16.12.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-13864

120 ning § 184 lg 1 järgi.⁸⁵ Nimetatud otsuses on kassatsiooni kohaselt on maa- ja ringkonnakohus kriminaalasja lahendamisel lubamatult tuginenud 23. novembri 2010 jälitustoimingu protokollile. Kuna osade jälitustegevuse raames salvestatud telefonivestluste üheks pooleks oli V. L.-i advokaat R. K, oli tegemist ebaseadusliku jälitustoiminguga, millega saadud teavet ei saa kasutada tõendina. Seega rajanevad maa- ja ringkonnakohtu otsused ebaseaduslikule tõendile. Nii maakohus⁸⁶ kui ringkonnakohus⁸⁷ leidsid oma otsustes üheselt, et kuna telefonivestluses osalenud advokaat ei olnud R. A ega ka J. L.-i (kahtlustatava V. L.-i naise) kaitsja, siis ei olnud tegemist õigusabi osutamisega ja jälitustoimingu protokoll on tõendina kasutatav.

Riigikohtu hinnangul on tuvastatud, et jälitustoimingule allutatud isik oli R. A, mitte R. K kui V. L.-i kaitsja. R. A ei olnud R. K klient, kuna advokaat ei osutanud R. A-le õigusteenust. Seega ei laiene nende suhtlusele advokatuuriseaduse § 43 lg-s 2 nimetatud konfidentsiaalsusnõue.

Riigikohus on juba varasemalt 26. mai 2010 otsuses kriminaalasjas nr 3-1-1-22-10⁸⁸ leidnud, et kohus on pädev otsustama, kas tegemist on kutsetegevuse saladusega ehk õigusabi osutamisega seotud teabega, ja sellest tulenevalt ka selle teabe tõendina kasutamise lubatavuse üle. Kriminaalasjast nähtub, et tegemist ei olnud R. A kaitsjaga ja kohtud ei viidanud tõendina ka R. K poolt või ka temale edastatud teabele, mis oleks olemuslikult seotud V. L.-ile õigusabi osutamisega ehk oleks sisuliselt saadud kutsetegevuses. Jälitustoimingu protokollide pinnalt on kohtud pelgalt nentunud, et tulenevalt R. A tihedast suhtlusest J. L.-i ja ka R. K-ga seoses V. L.-i kinnipidamisega võib järeldada, et ta oli V. L.-ile etteheidetava teoga seotud. Seega ei rikutud jälitustoimingu tegemisel ja jälitustoimingu protokollide tõendina esitamisel seaduse nõudeid, mistõttu tegemist on lubatava tõendiga. Riigikohus nõustus maa- ja ringkonnakohtu järeldustega selles osas.

Kriminaalasjas nr 3-1-1-89-15⁸⁹ F. O süüdistuses KarS § 293 lg 2 p-de 2 ja 4, § 298¹ lg 1 ning § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 järgi ning S. H süüdistuses KarS § 298 lg 1 ja § 400 lg 1

⁸⁵ Riigikohtu 13.06.2013 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-64-13, p 9, 9.3

⁸⁶ Harju Maakohu 13.12.2011 otsus kohtuasjas nr 1-11-3611

⁸⁷ Tallinna Ringkonnakohtu 20.12.2012 otsus kohtuasjas nr. 1-11-3611

⁸⁸ Riigikohtu 26.05.2010 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-22-10, p 15

⁸⁹ Riigikohtu 14.12.2015 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-89-15, p 27, 29 - 31

ning lg 2 p 3 järgi analüüsib Riigikohus samuti kriminaalasjas teostatud jälitustoimingu seaduslikkust ning kontrollib maa – ja ringkonnakohtu otsustusi. S. H kaitsja leiab, et kohtud ei ole kontrollinud kriminaalasjas tehtud jälitustoimingu seaduslikkust, sh *ultima ratio*-põhimõtte järgimist. Samuti ei lisatud kriminaaltoimikusse eeluurimiskohtuniku jälitustoimingu luba, kuigi kaitsja seda maakohtu istungil taotles. Riigikohtu praktika kohaselt tuleb üldjuhul võtta kriminaalasja juurde selline jälitustoimingu tegemist lubav eeluurimiskohtuniku või prokuratuuri määrus, mille alusel on saadud kohtuotsuse tegemisel tõendina kasutatav jälitustoimingu protokoll.

Avaldamise võimatuse korral peab kohus *ultima ratio*-põhimõtte kontrolli tulemust kohtuotsuses käsitlema. Käesolevas asjas keeldus maakohus kaitsja taotletud jälitustoimingu loa lisamisest kriminaalasja materjalidele, keeldumise põhjuseid kohtuistungil protokollist ega kohtuotsusest ei nähtu. Loa alusel tehti jälitustoiminguid S. H, A. F ja V. B suhtes ning selle tulemusena saadud ja jälitustoimingute protokollides kajastatud teavet kasutati tõendina kriminaalasjas otsuse tegemisel. Kolleegium märgib, et jälitustoimikus puudub info selle kohta, et süüdistatavaid oleks KrMS § 126¹³ alusel teavitatud ja et neile oleks KrMS § 126¹⁴ alusel tutvustatud nende kohta jälitustoimingutega kogutud jälitustoimikus sisalduvaid andmeid. Kohtud ei ole aga selgitanud jälitustoimiku, sealhulgas eeluurimiskohtuniku antud jälitustoimingu lubade tutvustamata jätmise põhjuseid. Juhul kui jälitustoimingu luba on antud nõuetekohaselt ühe isiku suhtes, siis sellega kogutud tõendi kasutamine on lubatud ka isiku suhtes, kes on jälitustoimingule allutatud kahtlustatava vestluspartneriks.⁹⁰

Lisaks on juba eelnevalt Riigikohtupraktikas leitud, et kuna ettevalmistatava kuriteo kohta teabe kogumine ei ole kriminaalmenetluse esemeks, ei tulenenud KrMS §-st 110 alust alles ettevalmistatava kuriteo kohta teabe salajaseks kogumiseks.⁹¹

Riigikohus on sedastanud, et kohtute põhjendused jälitustoimingu seaduslikkuse kontrollimise kohta on pealiskaudsed. Maakohtu 07.04.2014 otsusest⁹² nähtub vaid see, et kohus on jälitustoimikuga tutvunud. Ringkonnakohtu 24.04.2015 otsus⁹³ on

⁹⁰ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30.06.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-14-14, p 800

⁹¹ Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 16.12.2014 määrus kohtuasjas nr 3-1-1-68-14, p 18.1

⁹² Viru Maakohtu 07.04.2014 otsus kohtuasjas nr 1-12-8206.

⁹³ Tartu Ringkonnakohtu 24.04.2015 otsus kohtuasjas nr 1-12-8206.

mõnevõrra põhjalikum ja selles nenditakse, et KrMS §-s 110 sätestatud jälitustoimingu eeldused olid täidetud ja tõendite kogumine muude menetlustoimingutega oli välistatud tulenevalt süüdistatavate tegude konspiratiivsest iseloomust ja nende kõrgetest ametipositsioonidest ning mõjuvõimust Narvas. Samas ei ole ringkonnakohtus vastanud kaitsja apellatsioonis tõstatatud küsimusele ega käsitletud seost jälitustoimingu alustamisel esinenud kuriteokahtluse ja tuvastatud kuritegude vahel. Seega ei ole antud vastust küsimusele, kas jälitustoimingu loa taotlemisel ja toimingu alustamisel oli piisavalt andmeid juba toimepandud kuriteo kohta KarS § 298¹ tähenduses ning milline oli S. H seos selle kuriteo toimepanemisega.

Eeluurimiskohtuniku määrus lubas jälitustoimingu tegemist S. H suhtes. Muuhulgas ka tema kõnede ja vestluste pealtkuulamisel saadi tõendina kasutatavat teavet nii konkurentsikuriteo kui ka altkäemaksukuriteo kohta. Seega pidanuks kohtud kontrollima, kas jälitustoimingu loa andmine S. H suhtes oli põhjendatud, ja sellest tulenevalt, kas selle alusel saadud tõendid on lubatavad. Kolleegium märgib, et juhul, kui 29. oktoobri 2010 luba S. H suhtes osutub põhjendamatuks, tuleb kontrollida ka seda, kuivõrd tugineti sellega saadud teabele järgnevate jälitustoimingu lubade väljastamisel.

Eeltoodust tulenevalt on Riigikohus jõudnud järeldusele, et kohtud rikkusid jälitustoimingu seaduslikkuse hindamisel olulisel määral kohtuotsuse põhjendamise nõudeid KrMS § 339 lg 2 tähenduses. Kuna jälitustoiminguga saadud tõendid puudutavad vahetult ka teiste süüdistatavate tegude tõendatust, laiendab kolleegium kriminaalasja lahendamise piire ka A. F-le, A. A-le ja V. B-le. Kolleegium leiab, et vea kõrvaldamiseks tuleb maa- ja ringkonnakohtu otsus tühistada F. O, A. A ja V. B süüditunnistamises KarS § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 järgi, A. F süüditunnistamises KarS § 294 ning KarS § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 – § 22 lg 3 järgi ja S. H süüditunnistamises KarS § 298 ja KarS § 400 lg 1 ja lg 2 p 3 järgi. Võttes arvesse, et selle vea kõrvaldamine on võimalik ringkonnakohtus, ja pidades silmas ka mõistliku menetlusaja põhimõtet, otsustas kolleegium saata kriminaalasja tagasi ringkonnakohtule samas kohtukoosseisus jälitustoimingu seaduslikkuse kontrollimiseks ja uue kohtuotsuse tegemiseks.

Lisaks ülaltoodud kohtulahenditele toob siinkirjutaja välja märkimisväärse aktuaalsuse

ja kajastusega kriminaalasja, nn maadevahetuse kohtuasja V. R süüdistuses KarS § 294 lg 2 p 1 järgi, K. K süüdistuses KarS § 294 lg 2 p-de 1 ja 4 järgi, T. A süüdistuses KarS § 298 lg 2 järgi, T. P süüdistuses KarS § 298 lg 1 ja § 294 lg 2 p 4 - § 22 lg 3 järgi, E. V süüdistuses KarS § 298 lg 1 järgi, T. L süüdistuses KarS § 298 lg 2 järgi, E. T süüdistuses KarS § 294 lg 1 järgi, AS-i J (endise ärinimega AS M. E) süüdistuses KarS § 298 lg 4 järgi ja E.L.L. K. AS-i süüdistuses KarS § 298 lg 3 järgi⁹⁴, mis on tänase seisuga jõudnud Euroopa Inimõiguste Kohtusse. Kõnealuses lahendis rajanes süüdimõistmine valdavalt salajasel pealtkuulamisel.

Harju Maakohus mõistis kõik süüdistatavad 19.06.2012 otsusega⁹⁵ õigeks, Tallinna Ringkonnakohtus aga 19.06.2013 otsusega⁹⁶ tühistas maakohtu otsuse ning mõistis kõik süüdistatavad neile esitatud süüdistustes süüdi. Siinkohal peab töö autor vajalikuks märkida, et esimeses astmes tuli õigeksmõistev otsus just seetõttu, et kuna maakohtu arvates rakendati salajast pealtkuulamist ilma seadusliku aluseta või seda rikkudes, siis ei olnud ka selle kaudu saadud tõendid kohtukõlblikud. Riigikohus andis esmalt hinnangu ettenähtavuse printsiibi rakendamisele.

Ettenähtavuse põhimõtte kriteeriumid on loetletud nt EIK 29. juunil 2006 asjas Weber ja Saravia vs. Saksamaa tehtud otsuses (p 95). Riik peab sätestama, milliste rikkumiste korral tohib jälitustegevust rakendada, ja kindlaks määrama, milliste isikute telefone tohib pealt kuulata. Ka peab olema sätestatud pealtkuulamise kestus, samuti see, kuidas jälitustegevusega kogutud andmeid analüüsitakse, kasutatakse ja säilitatakse. Riigikohtu seisukohalt on korruptsioonikuritegu nõ peitkuritegu, mille puhul on jälitustoiminguga tõendite kogumine lubatud.

Lisaks võttis Riigikohus seisukoha jälitustoimingu kestuse ülempiiri osas, milleks on üks aasta ja mida võib kriminaalasja erilise keerukuse ja mahukuse korral erandjuhul ületada. Riigikohus on sedastanud, et ka EIK praktikas pole võetud ühtset seisukohta sõnumisaladuse riive ülempiiri osas. Nii on nt EIK 22. novembri 2002 otsuses asjas Lavents vs. Läti leidnud, et kinnipeetava kirjavahetuse läbivaatus rohkem kui viie aasta jooksul on käsitatav EIÕK artikli 8 rikkumisena. Samas on EIK 2. septembri 2010

⁹⁴ Riigikohtu 30.06.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-14-14.

⁹⁵ Harju Maakohtu 19.06.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-09-4486.

⁹⁶ Tallinna Ringkonnakohtu 19.06.2013 otsus kriminaalasjas nr 1-09-4486.

otsuses *Uzun vs. Saksamaa* leidnud, et kuriteos kahtlustatava salajane jälgimine rohkem kui kolme aasta jooksul ei riivanud ülemäära kaebaja õigust eraelu kaitsele. Riigikohus on asunud seisukohale, et käesolevas kriminaalasjas ei saa ühegi süüdistatava kohta läbiviidud jälitustoimingut pidada ülemääraseks sõnumisaladuse riiveks põhjusel, et tegemist oli äärmiselt keerulise kriminaalasjaga. Seega oli süüdistavate pikaajaline pealtkuulamine seaduslik ja põhjendatud.

Sealhulgas kontrollis Riigikohus *ultima ratio* põhimõtte rakendamist. *Ultima ratio* printsiip tähendab, et nii jälitustoimingu loa taotleja kui ka kohus peavad veenduma, et tõendite kogumine muul viisil on välistatud. Nii jälitustoimingu lubades kui ka ringkonnakohtu otsuses puuduvad põhjendused selle kohta, miks ei oleks saanud tõendeid koguda muude menetlustoimingutega. *Ultima ratio* põhimõtte eeldab, et enne jälitustoimingute tegemist on üritatud tõendeid koguda muul viisil, kohtu ette on toodud vastavad põhised ja tõendid, kohus on neid kaalunud ja teinud nende põhjal kaalutusotsuse. Riigikohus jõudis järeldusele, et kuivõrd süüdistavate tegevus oli silmnähtavalt konspireeritud, siis oli jälitustegevus äärmiselt vajalik ning kuritegude tõendamine avalike uurimistoimingutega ebatõenäoline.

Autori poolehoid kuulub täielikult Riigikohtu lõplikele järeldustele, et salajane pealtkuulamine nimetatud asjas on igati õigustatud ning faktiliselt põhjendatud. Nagu eelnevalt märgitud oli süüdistavate süüdimõistmise aluseks olnud tõendite näol tegemist õiguspäraselt saadud kogumiga, mille ainsaks võimalikuks kogumise viisiks oli jälitustegevus. Seega võib kokkuvõtvalt sedastada, et salajane pealtkuulamine oli käesoleva kuriteo avastamiseks efektiivne ning kooskõlas seadusega. Autori arvates tekitavad siinkohal küsitavust erinevate astmete kohtute kardinaalselt erinevad seisukohad ja järeldused salajase pealtkuulamise läbiviimise ja seaduslikkuse osas ülaltoodud kriminaalasja kontekstis.

Jälitustoimingu kaudu saadud tõendi lubatavust on Riigikohus analüüsinud ka lahendis 3-1-1-5-09 A. P süüdistuses KarS § 120 järgi.⁹⁷ Riigikohus on leidnud, et kannatanu ja süüdistatava vahelise telefonivestluse salvestist tuleb käsitada teabesalvestisena KrMS § 63 lg 1 tähenduses ja sellest koostatud protokollide kasutamine tõendamiseseme

⁹⁷ Riigikohtu 26.03.2009 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-5-09, p 9-12.

asjaolude tuvastamisel ei kujutanud endast kriminaalmenetlusõiguse olulist rikkumist. Nii maa-⁹⁸ kui ringkonnakohtus⁹⁹ on asunud oma otsustes seisukohale, et eraelulise vestluse salvestamine on käsitatav muu teabesalvestisena KrMS § 63 lg 1 tähenduses. Teabesalvestise kohtulik uurimine peaks toimuma sarnaselt jälitustoimingu tegemisel saadud tõendi uurimisega. Teabesalvestises kajastuv vestlus tuleb seega talletada protokollis, mis ongi kohtuliku uurimise objektiks. Alama astme kohtud on leidnud, et teabesalvestis ise kohtuliku uurimise objektiks ei ole. Käesoleval juhul on eraviisilise vestluse lindistus menetluslikult lubatav tõend. Ringkonnakohtus tunnustas PS §-s 43 sisalduvat igäühe õigust tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatava sõnumi saladust, rõhutades, et isiku eraelu puutumatus peab olema kaitstud riikliku sekkumise eest. Nimetatud põhiseaduslik õigus ei ole aga absoluutne, selle riive on lubatav PS § 43 teises lauses toodud juhtudel. Riiklikud abinõud on allutatud rangele proportsionaalsusnõudele (KrMS § 110 lg 1). Formaalsete eelduste puudumise tõttu ei saaks riik käesolevas asjas jälitustegevust rakendada.

Kaitsja asus kassatsioonkaebuses seisukohale, et eraisiku poolt omal algatusel salaja salvestatud telefonivestlust ei saa käsitada kohtukõlbliku tõendina, sest selle kogumisel on rikutud PS § 43. Kriminaalkolleegium soostub ringkonnakohtu seisukohaga, et menetluslikult on tegemist eraelulise vestluse salvestusega, mida tuleb tõendi seisukohalt käsitada teabesalvestisena KrMS § 63 lg 1 tähenduses. Et tagada tõenditele antava hinnangu adekvaatsus, tuleb teabesalvestise vahetul uurimisel KrMS § 15 tähenduses teha salvestis kohtule tajutavaks võimalikult vahetul viisil. Erinevalt ringkonnakohtust ei pea aga kriminaalkolleegium käesoleval juhul eraelulise vestluse lindistuse kui tõendi lubatavuse kontrollimisel asjakohaseks kriminaalmenetluse seadustiku 3. peatüki 8. jao sätteid, mis reguleerivad tõendite kogumist jälitustoiminguga.

Jälitustoimingute tegemine on osa jälitustegevusest. Üldistavalt võib öelda, et jälitustoiminguga kogutakse ja töödeldakse salaja või varjatult isikuandmeid, mille käigus sekkutakse jälitatava (aga sageli paratamatult ka kolmandate isikute) põhiseaduslikult kaitstavate õiguste sfääri. Enda telefonivestluse kuulamine ja

⁹⁸ Harju Maakohtu 27.06.2008 otsus kohtuasjas nr 1-07-15425.

⁹⁹ Tallinna Ringkonnakohtu 17.10.2008 otsus kohtuasjas nr 1-07-15425.

lindistamine ei vasta ühelegi seaduses kirjeldatud jälitustoimingule, sest enda telefonikõnet ei saa isik ise salaja ega varjatult pealt kuulata ega sellel eesmärgil lindistada. Neil põhjustel ei teki eraelulise vestluse salvestise kui tõendi lubatavuse otsustamisel küsimust võimaliku eraviisilise jälitustegevuse kohta KarS § 137 tähenduses.

Riigikohtu kriminaalkolleegium on rõhutanud, et kannatanu ja süüdistatava vahelise telefonivestluse salvestist tuleb käsitada teabesalvestisena KrMS § 63 lg 1 tähenduses ja sellest koostatud protokollki kasutamine tõendamiseseme asjaolude tuvastamisel ei kujutanud endast kõnealusel kriminaalasjas kriminaalmenetlusõiguse olulist rikkumist. Eeltoodu alusel ja juhindudes KrMS § 361 p-st 1 jätab kriminaalkolleegium Tallinna Ringkonnakohtu 17. oktoobri 2008 kohtuotsuse muutmata ja kassatsioonkaebuse rahuldamata.

Riigikohus on 26.05.2010 lahendis¹⁰⁰ V. R süüdistuses KarS § 293 lg 2 p-de 2 ja 4, T. S süüdistuses KarS § 295 lg 1 ning A. P süüdistuses KarS § 297 lg 1 järgi märkinud, et selline menetluskord, milles nähakse ette edasilükkamatutel juhtudel jälitustoimingu tegemine eeluurimiskohtuniku suulise eelloa alusel, ei pruugi olla õiguslikult probleemitu isegi juhul, kui kohtunikule tagatakse pärast jälitustoimingu teostamist võimalus *ex post* siiski keelduda loa andmisest. Riigikohus on sedastanud, et ühelt poolt tähendab suulise eelloa andmine paratamatult seda, et kohus lubab jälitustegevust taotluse aluseks olevate kirjalike materjalidega eelnevalt tutvumata. Viimane aga raskendab kui ei muuda isegi võimatuks kohtul kontrollida KrMS § 110 lg-s 1 sätestatud jälitustoimingu lubatavuse eelduste täidetust konkreetses asjas, sealhulgas õigusriiklikult olulise jälitustegevuse *ultima ratio* põhimõtte järgimist.

Harju Maakohtu 19. mai 2009 otsusega¹⁰¹ tunnistati V. R süüdi KarS § 293 lg 2 p-de 2 ja 4 järgi ning talle mõisteti karistuseks kahe aasta ja kolme kuu pikkune vangistus, mis jäeti KarS § 73 alusel tingimisi kohaldamata kolmeaastase katseajaga. T. S tunnistati süüdi KarS § 295 lg 1 järgi ja talle mõisteti rahaline karistus 270 päevamäära ulatuses, s.o 102 870 krooni. Maakohtu põhjenduste kohaselt on jälitustoiminguga 9. augustil

¹⁰⁰ Riigikohtu 26.05.2010 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-22-10, p 14.5 – 15.

¹⁰¹ Harju Maakohtu 19.05.2009 otsus kohtuasjas nr 1-08-4276.

2006 saadud ja jälitusprotokollis vormistatud teave käsitatav seadusliku tõendina. KrMS § 112 lg 3 kohaselt võib §-s 118 nimetatud jälitustoimingutega tõendeid koguda eeluurimiskohtuniku loal. Samas näeb KrMS § 114 lg 4 ette erandi, mil KrMS §-s 118 nimetatud toimingute teostamiseks pole edasilükkamatul juhul vaja eelnevat kohtu luba. Sel juhul teatab prokuratuur teostatud jälitustoimingust viivitamatult eeluurimiskohtunikule, kes otsustab jälitustoimingu lubatavuse või jälitustoimingu jätkamiseks loa andmise määrusega. Kõnealuses kriminaalasjas esitas prokuratuur 9. augustil 2006 eeluurimiskohtunikule taotluse jälitustoimingu lubamiseks. Seega pöördui loa küsimiseks kohtu poole juba enne toimingu teostamist, mistõttu kohtu kontroll selle seaduslikkuse üle oli tagatud. Uuesti taotluses esitatud põhjendusi kontrollides vormistas eeluurimiskohtunik kirjaliku loa järgmise tööpäeva alguses, andes määrusega loa nii 9. augustil 2009 pärast kella 17.20 juba läbiviidud jälitustoimingu kui ka jälitustegevuse jätkamise osas. Kohtuotsuse tegemisel võis kohus tugineda D. T. ja A. P suhtlemist puudutavale jälitustoimingu protokollile, sest kutsesaladuse hoidmise kohustus ei laiene igasugusele informatsioonile. Maakohus asus järeldusele, et kunivõrd D. T. ei saanud A. P-le edastatud teabest teadlikuks kutsetegevusega seonduvalt, oli kõnealuse jälitustoimingu protokoll lubatav tõend.

Tallinna Ringkonnakohtu 20. novembri 2009 otsusega¹⁰² jäeti maakohtu otsus muutmata ja apellatsioonid rahuldamata. Ringkonnakohus leidis, et maakohtu otsus on seaduslik ja põhjendatud. Maakohus ei ole rikkunud otsuse põhjendamise kohustust. Kohtuotsuses on ära näidatud, milliste tõendite alusel luges maakohus tõendatuks igale süüdistatavale omistatud kuriteod ja otsuse mahukus ei anna alust väita, et maakohtu siseveendumuse kujunemine ei ole jälgitav.

Riigikohtu kolleegium on seisukohal, et arvestades kohtu olemuslikku rolli jälitustoimingu seaduslikkuse kontrollijana on seadusandja põhjendatult andnud edasilükkamatul juhul jälitustoiminguks loa andmise pädevuse kohtusüsteemist väljapoole jäävale ametiisikule (KrMS § 114 lg 4). Kolleegium ei välista samas, et lähtudes prokuratuuri ühest põhiülesandest kindlustada uurimisasutuste tegevuse seaduslikkus kohtueelse menetluse toimetamisel, võib seadusandja luua ka sellised menetlusreeglid, mis annavad edasilükkamatul juhul jälitustoimingu lubamise

¹⁰² Tallinna Ringkonnakohtu 20.11.2009 otsus kohtuasjas nr. 1-08-4276.

pädevuse prokuröridele. Samas peab kolleegium veel kord vajalikuks rõhutada, et kriminaalmenetluse normide kehtestamine on seadusandja kompetentsis ning kuni viimane pole pidanud vajalikuks kehtivat normistikku muuta, saab KrMS §-st 111 tulenevalt jälitustoimingu tulemina tõendiks olla vaid kriminaalmenetluse seadustiku nõudeid järgides saadud teave.

Riigikohus on leidnud, et kuigi käesolevas kriminaalasjas tuleb jälitustoimingu protokoll tunnistada lubamatuks tõendiks ning jätta tõendikogumist välja osas, milles ta kajastab 9. augustil 2006 aset leidnud A. P ja T. S vestlust, leiab kolleegium, et nimetatud tõendi väljajätmine ei too endaga kaasa kohtuotsuste tühistamist, kuna tegemist ei olnud kriminaalasja lahendamise seisukohalt määrava tõendiga. Kriminaalkolleegium on ka varasemalt pidanud võimalikuks, et tõendi väljajätmine ei tingi igal juhul kriminaalasja saatmist uueks arutamiseks.

Käesolevas kriminaalasjas nähtub maakohtu otsuse põhjendustest, et 9. augusti 2006. a vestlusega loeti eeskätt tõendatuks asjaolu, et A. P nõuti varasema 1 miljoni asemel pistisena 1,5 miljonit krooni. Seega kinnitas vaatlusalune tõend kohtute arvates pistisena nõutud rahasumma suurenemist aja jooksul. Seda fakti kinnitava tõendi väljajätmine tõendikogumist ei muuda olematuks varem aset leidnud pistise nõudmist summas 1 miljon krooni, millise tehioolu on kohtud lugenud tõendatuks muude kriminaalasjas kogutud tõendite alusel. Seega ei mõjuta 9. augusti 2006. a vestlust kajastava jälitustoimingu protokollil väljajätmine pistise võtmise, vahendamise ja andmise kuriteokoosseisude tuvastatust süüdistatavate käitumises.

A. Pärna kaitsja leidis, et vastuolus KrMS § 118 lg 3 nõuetega kasutati tõendina ka D. T. poolt A. P-le saadetud sõnumit ja nendevahelist telefonivestlust. KrMS §-d 72 ja 118 lg 3 välistavad koosmõjus salajasel pealtkuulamisel või -vaatamisel saadud advokaadi edastatava teabe tõendina kasutamise, kui selle sisuks on advokaadile ameti- või kutsetegevuses teatavaks saanud asjaolud. Kolleegium aga seevastu leidis, et alama astme kohtud on põhjendanud oma seisukohta, mille kohaselt D. T. sõnum ja tema vestlus A. P-ga ei puudutanud õigusabi osutamist süüdistatavale ega AS-le W.

Vahekokkuvõttena märgib siinkirjutaja, et analüüsitud kõikide astmete kohtulahenditest, on esimese ja teise astme kohtud hinnanud jälitustoimingu

seaduslikkust enamikel juhtudel erinevalt Riigikohtust. Töö autor võttis vaatluse alla 8 vabalt valitud kriminaalasja lahendit, analüüsid samas kohtuasjas nii maa-, ringkonna- kui ka Riigikohtu otsuste põhjendusi ja järeldusi. Käesoleva peatüki esimeses kriminaalasjas tühistas Riigikohus alamate astmete otsused põhjusel, et alamate astmete kohtud ei võimaldanud kaitsjatel kontrollida jälitustoimingu seaduslikkust kohtueelses menetluses. Teisena analüüsitud kriminaalasjas muutis Riigikohus üksnes ringkonnakohtu lahendi põhiosa ning leidis üheselt ringkonnakohtuga, et jälitustegevuse käigus saadud tõendid pole lubatud. Maakohus leidis aga samas kriminaalasjas tehtud süüdimõistvas otsuses, et jälitustegevuse käigus saadud tõendid on lubatavad. Kolmandana vaadeldud kriminaalasjas tegi maakohus samuti süüdimõistva otsuse põhjusel, et maakohtu hinnangul oli salajane pealtkuulamine seaduslik. Ringkonnakohus seevastu jõudis järeldusele, et tegu on lubamatu tõendiga. Riigikohus ei nõustunud ringkonnakohtu seisukohaga tõendi lubamatuse osas ning tühistas ringkonnakohtu otsuse osaliselt. Neljandana välja toodud kriminaalasjas nõustus Riigikohus alamate astmete kohtute seisukohtade ja põhjendustega tõendi lubatavuse osas. Käesolevas peatükis viiendana vaadeldud kriminaalasjas ilmnevad järjekordselt Riigikohtu ja alamate astmete kohtute kardinaalselt erinevad järeldused jälitustegevuse seaduslikkuse hindamisel. Riigikohus mõõnis, et nii I kui ka II astme kohus on jälitustegevuse seaduslikkuse hindamisel rikkunud kohtuotsuse põhjendamise nõudeid. Riigikohus tühistas mõlemad lahendid. Kuuendana vaadeldud kriminaalasjas, so nn kurikuulsas maadevahetuse kohtuasjas mõistis maakohus kõik süüdistatavad õigeks, kuivõrd maakohtu hinnangul rakendati salajast pealtkuulamist ilma seadusliku aluseta. Ringkonnakohus aga tühistas maakohtu õigeksmõistva otsuse ning mõistis kõik süüdistatavad neile süüks pandud kuritegudes süüdi. Sealjuures nõustus ka Riigikohus ringkonnakohtu järeldustega ning sedastas, et peitkuriteo puhul on tõendite kogumine jälitustoiminguuga lubatud. Seitsmendana vaadeldud kriminaalasjas jõudsid nii I, II kui ka III astme kohtud ühesugusele järeldusele ning leidsid, et eraviisilise vestluse lindistus on vaatluse all oleva kriminaalasja menetluses lubatav tõend. Viimase ehk kaheksandana vaadeldud kriminaalasjas leidis nii maa- kui ka ringkonnakohus, et jälitusprotokollis vormistatud teave on käsitatav seadusliku tõendina ning et käesolevalt toimingu teostamiseks edasilükkamatul juhul polnud vaja eelnevat kohtu luba. Riigikohus küll ei nõustunud alama astme kohtute seisukohtadega, kuid mõõnis, et kuigi käesolevas kriminaalasjas tuleb jälitustoimingu protokoll tunnistada lubamatuks tõendiks ning jätta

tõendikogumist välja osas, milles ta kajastab 9. augustil 2006 aset leidnud A. P ja T. S vestlust, ei too nimetatud tõendi väljajätmine endaga kaasa kohtuotsuste tühistamist, kuivõrd tegemist ei olnud kriminaalasja lahendamise seisukohalt määrava tõendiga.

Seega võib ülaltoodust järeldada, et tõendite seaduslikkuse ja lubatavuse hindamisel esinevad erineva astme kohtute lahendite lõppjäreldeste osas märkimisväärsed erinevused.

2.2.2 I astme kohtu lahendite analüüs salajase pealtkuulamise seaduslikkuse ja saadud tõendi olulisuse hindamisel

Käesolevas peatükis analüüsib töö autor 57 vabalt valitud ja avalikus kohtulahendite registris figureerivat maakohtu lahendit vahemikus aastast 2007 kuni 2015. Siinkirjutaja eesmärgiks oli uurida nimetatud lahendeid salajase pealtkuulamise õiguspärasuse hindamiseks. Kuivõrd käesoleva magistr töö maht on limiteeritud ning võttes arvesse, et töö põhieesmärgiks on uurida salajase pealtkuulamise efektiivsust nn peitkuritegude lahendamisel, püüab töö autor piisava põhjalikkusega keskenduda salajase pealtkuulamise seaduslikkuse ja saadud tõendi olulisuse analüüsile. Autori motiiviks on hinnata, kas salajase pealtkuulamise rakendamise käigus saadud tõend on oluline või mitte. Siinkohal tuleb märkida, et kohtu siseveendumuse kujunemine peab olema lugejale kohtuotsuse põhjenduste alusel jälgitav.¹⁰³

Autori poolt vaadeldud 57-st maakohtu lahendist osutus üksnes 1 lahendi puhul salajase pealtkuulamise läbiviimine ebaseaduslikuks. Esmalt analüüsib siinkirjutaja nn maadevahetuse kriminaalasjas tehtud I astme kohtu lahendit.¹⁰⁴ Kuivõrd eelnimetatud lahend oli üks nendest, milles maakohus hindas salajase pealtkuulamise rakendamise ebaseaduslikuks ja mõistis kõik süüdistatavad õigeks, peab käesoleva töö autor vajalikuks selgitada detailsemalt asjaolusid, mis tingisid maakohtu õigeksmõistva otsuse tegemise. Lisaks peab siinkirjutaja vajalikuks märkida, et nimetatud kriminaalasjas tehtud diametraalselt erinevad I, II ja III astme kohtute lahendid olid üheks põhjuseks, millest johtuvalt otsustas autor käesoleva magistr töö teema kasuks.

¹⁰³ Riigikohtu 01.07.2001 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-10-11, p 24.

¹⁰⁴ Harju Maakohtu 19.06.2012 otsus kohtuasjas nr 1-09-4486.

Siinkirjutaja eesmärgiks oli eelkõige mõista kohtute niivõrd erinevaid tõlgendusi ning hindamiskriteeriume salajase pealtkuulamise rakendamise käigus saadud tõendite õiguspärasuse hindamisel.

Harju Maakohtu 19.06.2012 õigeksmõistva otsusega mõisteti riigilt välja 117 961,37 eurot V. R kasuks, 287 845,14 eurot K. K kasuks, 33 376,78 eurot T. P kasuks, 97 838,71 eurot E. V kasuks, 75 144,51 eurot T. L kasuks, 56 626,85 eurot E. T kasuks ja 611 810 eurot AS-i J kasuks. Nimetatud otsusega arvati märkimisväärne osa tõenditest tõendite kogumist välja põhjusel, et jälitusprotokollide näol oli tegemist lubamatute tõenditega, kuivõrd eeluurimiskohtunik oli 2004. aastal andnud jälitusloa kahel korral, so esimesel korral 61 ja teisel korral 62 päevaks. See aga ei ühti KrMS § 114 lg 2 sätestatuga, mille kohaselt antakse jälitustoimingu luba kuni kaheks kuuks, so maksimaalselt 60 päevaks.

Sealhulgas asus maakohus seisukohale, et uurimisasutuste ametnike kokkuvõtted jälitustegevusega talletatud teabest ja erinevate teabetalletuste omavaheline analüüs ei ole jälitustoiminguga kogutud teave ega tohiks sisalduda jälitusprotokollis. Kohus leidis, et vastavaid jälitusprotokolli kokkuvõtteid ei saa käsitada tõendina. Maakohus leidis, et prokuröride poolt eeluurimiskohtunikule esitatud taotlused jälitustoimingute tegemiseks ei olnud küllaldaselt põhjendatud ning iga järgnev taotlus ei eristunud eelnevast. Maakohus järeldas koguni, et jälitustoimingu lubade väljastamisel oli kohus prokuratuuri mõju all. Sealhulgas tunnistas I astme kohus jälitusprotokollid kohtukõlbmatuteks põhjusel, et jälitusprotokollid koostati alles 1 kuu kuni pool aastat pärast jälitustoimingute tegemist, mistõttu puudusid eeluurimiskohtunikul jälitustoimingute lubade pikendamise kontrollimiseks vajalikud andmed. Lähtuvalt eeltoodud põhjendustest tunnistas I astme kohus suurema osa jälitustoimingutega saadud tõenditest kohtukõlbmatuteks ja ebaseaduslikeks ning tegi kriminaalasjas nr 1-09-4486 õigeksmõistva otsuse.

Siinkirjutaja märgib veelkordselt, et ülaltoodud maakohtu lahend tühistati Riigikohtu kriminaalkolleegiumi 30.06.2014 lahendiga. Nii II kui III astme kohtud asusid sarnasele seisukohale, et jälitustegevus oli seaduslik ning salajase pealtkuulamise rakendamisel saadud tõendid lubatud. Tegemist oli seega õiguspäraselt saadud tõendikogumiga, mida poleks olnud võimalik saada muudmoodi kui jälitustegevusega.

Autor mõõnab, et juhul kui I astme kohtu lahend nn maadevahetuse protsessis oleks jäänud jõusse, oleks see Eesti Vabariigile toonud kaasa lisaks süüdlaste aluseta õigeksmõistmisele ca 1,3 miljoni euro suuruse rahalise kahju.

Seega võib siinkohal järeldada, et enamikes kriminaalasjades hindasid maakohtud salajase pealtkuulamise seaduslikuks, mistõttu saab üldistavalt väita, et uurimisasutused on rakendanud salajast pealtkuulamist õiguspäraselt.

Tabel salajase pealtkuulamise seaduslikkuse kohta:

Järgmisena hindab siinkirjutaja, kui paljud salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid on olulised. Statistiliselt, hinnates 57 I astme kohtu lahendit saab järeldada, et 48 kriminaalasjas osutusid salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid oluliseks. Ebaoluliseks osutusid tõendid vaid 9 kohtuasjas. Üldistatult võib seega väita, et enamikes kohtuasjades olid salajase pealtkuulamise kogutud tõendid olulised. Autor märgib, et peamiselt on nn peitkuritegude puhul tõendite kogumine tihtipeale komplitseeritud ning need avastatakse just tänu salajase pealtkuulamise käigus saadud tõenditele.

Autor, hindamaks tõendi olulisuse aspekti, on vaadelnud kohtuotsuses kajastatud läbi erinevate nüansside, so kas salajase pealtkuulamise käigus saadud tõend on piisav

süüdimõistva otsuse tegemiseks kurjategija suhtes, kas kohus on uurinud rohkesti salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendeid, kas saadud tõendid on kaalukad, kas salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendite näol on tegemist põhitõenditega jne.

Nähtuvalt siinkirjutaja poolt läbi viidud I astme kohtupraktika analüüsist ilmneb, et kõikides ametialastes ja maksualastes süütegudes ostusid salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid olulisteks. Eelnev ei ole üllatav, kuivõrd nagu nähtub eelmises peatükis analüüsitud kohtulahenditest kriminaalasjades nr 1-08-4276 ja 1-09-4486, on ametialase süüteo toime pannud isikud huvitatud just eelkõige isiklikust kasust ja hüve saamisest. Seda on aga äärmiselt keeruline kui mitte võimatu tõendada ilma salajast pealtkuulamist rakendamata. Kohtupraktika analüüsist tulenevalt osutusid ametialastes süütegudes salajase pealtkuulamise saadud tõendid kõikidel juhtudel tõenduslikult olulisteks. Maksualastes asjades aga kasutasid süüdistatavad eelkõige nn skemaatilisi petuskeeme, mille avastamine poleks olnud võimalik ilma salajast pealtkuulamist kasutamata. Seega hindas kohus ka seda liiki süütegudes salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid tõenduslikult olulisteks.

Ebaolulisteks ja tähtsusetuteks osutusid saadud tõendid suurel määral vaid varavastastes süütegudes. Kriminaalasjades, kus salajase pealtkuulamise rakendamise käigus saadud tõendid osutusid tõenduslikult ebaoluliseks, leidis küllaldaselt teisi tõendeid, mis said määravaks ja omasid kriminaalasja lahendamisel olulist rolli. Salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid osutusid nendel juhtudel nõ toetavateks tõenditeks.

Salajase pealtkuulamise olulisus tõusetus silmnähtavalt esile ka narkootikumidega seotud kriminaalasjades. 21-s narkootikumidega seotud süüteos, hindas maakohus saadud tõendid ebaoluliseks vaid 2-s kriminaalasjas. 19 kriminaalasjas tegi maakohus süüdistatavate suhtes süüdimõistva otsuse salajase pealtkuulamise rakendamise käigus saadud tõenditele tuginedes. Siinkohal saab järeldada, et salajane pealtkuulamine on hädavajalik raskete kuritegude – nn peitkuritegude ja organiseeritud kuritegude – vastu võitlemisel ja kurjategija kohtulikule vastutusele võtmisel. Narkootikumidega seotud süütegudes esineb tihtipeale olukord, kus kurjategija valdusest narkootikume ei leita, kuid tänu vestluste/kõnede salajasele pealtkuulamisele on süüdistatavad võimalik kuritegudes süüdi mõista. Analüüsitud maakohtu lahendite pinnalt nähtub, et just

narkootikumidega seotud kriminaalasjades olid salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid tõenduslikult olulised põhitõendid ning just tänu vastavatele tõenditele õnnestus kohtutel ohtlikud kurjategijad vastutusele võtta. Nt kriminaalasjas nr 1-10-9941¹⁰⁵ süüdistati süüdistatavat selles, et ta omandas ebaseaduslikult edasiandmise eesmärgil narkootilist ainet. Süüdistatav ennast süüdi ei tunnistanud ning väitis, et tegemist ei olnud mitte narkootilise ainega vaid täiesti lubatud kofeiiniga. Telefonivestluse salvestustest aga nähtus, et telliti narkootilist ainet, sh uuriti teavet aine tarvitamise, aine koguse jms kohta. Kohus mõistis süüdistatava süüdi suures koguses narkootilise aine ebaseaduslikus omandamises ja edasiandmises. Kohus luges süü tõendatuks pealt kuulatud vestluste käigus saadud tõendusliku informatsiooniga.

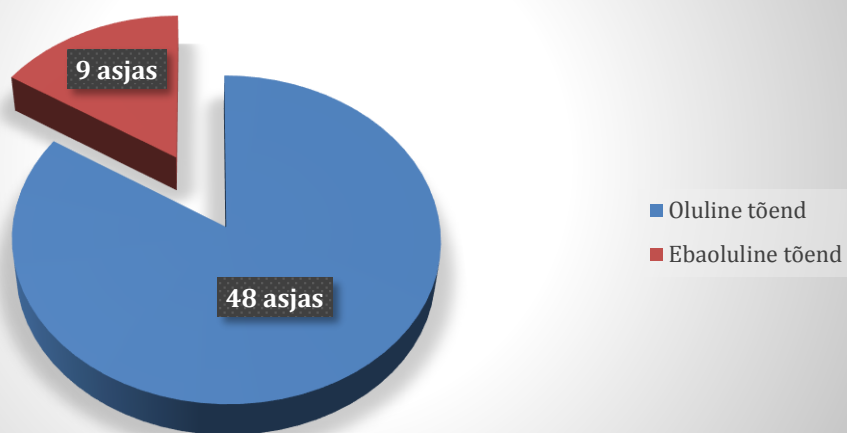
Isikuvastastes süütegudes osutusid samuti salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid enamikel juhtudel olulisteks. Näiteks 3-st analüüsitud maakohtu lahendist omas salajase pealtkuulamise käigus saadud tõend olulist rolli 2-s isikuvastases süüteoos. Tuues esile Tartu Maakohtu 10.12.2007 otsuse kriminaalasjas nr 1-07-6016, nähtub, et külmaverelist mõrvarit poleks õnnestunud jõhkras roimas süüdi tunnistada, kui poleks rakendatud salajast pealtkuulamist. Nimetatud kriminaalasja asjaolude kohaselt teostati süüdistatava ja tema kambrikaaslase vahel toimuvate vestluste salajane pealtkuulamine ja audiosalvestamine Valga osakonna arestimajas. Süüdistatav rääkis kambrikaaslasele detailselt naisterahva mõrvast. Kohus leidis kokkuvõtvalt, et süüdistatava süü piinaval ja julmal viisil tapmises on täielikult tõendatud salajase pealtkuulamise käigus saadud tõenditega.

Teises isikuvastases süüteoos kriminaalasjas nr 1-10-2963 (Tartu Maakohtu 20.06.2011 otsus kohtuasjas nr 1-10-2963) süüdistati süüdistatavat selles, et tema isikute grupis pani toime 77-aastase isiku tahtliku tapmise piinaval ja julmal viisil. Ka selle kriminaalasja raames teostati salajast pealtkuulamisest ning süüdistatava süü tõendati vestlusega, milles ta rääkis kambrikaaslasele detailselt aset leidnud sündmustest. Nimetatud tõend osutus süüteoasjas tõenduslikult olulist tähtsust omavaks ning selle alusel tegi kohus süüdimõistva otsuse.

Tabel salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendi olulisuse kohta:

¹⁰⁵ Pärnu Maakohtu 07.03.2011 otsus kohtuasjas nr 1-10-9941.

Salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendi olulisus I kohtuastmes

Tulenevalt läbiviidud kohtupraktika analüüsist selgub, et maakohtud on hinnanud uurimisasutuste tööd salajase pealtkuulamise läbiviimisel enamikes kriminaalasjades seaduslikuks. Saadud tõendi olulisuse hindamisel saab kohtulahendites kajastatu põhjal väita, et salajase pealtkuulamisega kogutud tõendid on tõenduslikult olulised põhiliselt nn peitkuritegude lahendamisel.

3. Ühtse kontrollsüsteemi loomise arengu etapid jälitustoimingust teavitamise üle

Käesolevas peatükis võtab töö autor vaatluse alla jälitustoimingust teavitamise kontrollsüsteemi ja selle arengu. Autor toob perioodide kaupa välja, kuidas jõuti täna kehtiva tõhusa süsteemini jälitustoimingust teavitamata jätmise põhjendatuse üle.

Enne 1. jaanuari 2013 reguleeris kriminaalmenetluse seadustik üksnes jälitustoiminguid kriminaalmenetluses tõendite kogumiseks, kriminaalmenetluse väline jälitustegevus oli sätestatud jälitustegevuse seaduses ja julgeolekuasutuste seaduses. 1. jaanuaril 2013 jõustunud eelnimetatud seadusega tunnistati kehtetuks nii kriminaalmenetluse seadustiku 3. peatüki 8. jagu kui ka jälitustegevuse seadus ning kehtestati jälitustoimingute uus tervikregulatsioon kriminaalmenetluse seadustiku peatükis 3¹ "Jälitustoimingud".¹⁰⁶

KrMS § 126² lg 1 lubab jälitustoiminguid teha järgmistel alustel: vajadus koguda teavet kuriteo ettevalmistamise kohta selle avastamise või tõkestamise eesmärgil, tagaotsitavaks kuulutamise määruse täitmiseks, vajadus koguda teavet konfiskeerimismenetluses ja vajadus koguda kriminaalmenetluses teavet kuriteo kohta. Julgeolekuasutuste seaduses oli ja on reguleeritud teabe kogumine riigi julgeoleku ja põhiseadusliku korra tagamiseks (JAS § 1 lg 1).

Tähtsaimad muudatused, mis tehti eelnõuga 175 SE olid järgmised:

1. täpsustatakse jälitustoimingust teavitamata ja tutvustamata jätmise aluseid
2. kehtestatakse täiendav kontroll teavitamata jätmiste üle.¹⁰⁷

KrMS §-dega 126¹³ ja § 126¹⁴ nähakse ette regulatsioon isiku teavitamise kohta tema suhtes tehtud jälitustoimingust ning samuti see, millal isikule võib jätta kogutud andmed tutvustamata. Nimetatud muudatused on tingitud sellest, et õiguskantsler on leidnud, et olemasolev regulatsioon ei ole kooskõlas põhiseadusega. Õiguskantsleri arvates on probleemsed nii mitteteavitamise alused kui ka järelevalve mitteteavitamise

¹⁰⁶ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20.03.2014 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-42-13.

¹⁰⁷ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 175 SE juurde.

üle. Leiti, et mõlemas osas on vajalik seadust muuta. Mitteteavitamise alused peavad olema konkreetsemad ning eristada tuleb jälitustoimingu tegemise faktist isiku teavitamist ning isikule jälitustoimingu tegemise üksikasjade ja kogutud teabe tutvustamist. Seetõttu on oluliselt kitsendatud teavitamata ja tutvustamata jätmise aluseid ning nähtud ette täiendav järelevalve. Lisaks prokuratuuri järelevalvele nähakse kõnesolevaga täiendavalt ette kohtulik järelevalve. Muudatuse kohaselt tuleb isikut teavitada jälitustoimingu tegemise loa tähtaja lõppemisel. Isikut tuleb teavitada jälitustoimingu tegemise ajast ja liigist. Võrreldes olemasoleva regulatsiooniga nähakse ette, et prokuratuuri loal võib isiku jätta teavitamata kuni üheks aastaks. Kui selle aja jooksul ei ole teavitamata jätmise alus ära langenud, siis taotleb prokuratuur kohtult luba teavitamata jätmiseks või teavitamata jätmise tähtaja pikendamist. Kui kohus annab loa, siis märgitakse selles, kas teavitamata jätmine on tähtajaline või tähtajatu. Juhul kui tähtaeg on lõppenud, tuleb isikut viivitamata teavitada.¹⁰⁸

Õiguskantsler esitas 24. jaanuaril 2013 Riigikohtule taotluse nr 10, milles palus tunnistada KrMSRS § 25¹ koosmõjus jälitustoiminguid reguleeriva KrMS 3¹. ptk sätete ning JAS §-ga 36 kehtetuks osas, mille järgi ei kohaldata jälitustoimingute suhtes, mille loa tähtaeg lõppes enne 1. jaanuari 2013, KrMS § 126¹³ lg 3 teises lauses ja lõikes 4 sätetatut ega nähta ette alternatiivset jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise tõhusat ja süsteemset kontrolli.¹⁰⁹

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium jättis 10. mai 2013 määrusega kohtuasjas nr 3-4-1-3-13 õiguskantsleri 24. jaanuari 2013. a taotluse nr 10 läbi vaatamata. Kolleegium leidis, et õiguskantsler ei olnud teinud Riigikogule PS § 142 lg-s 1 ja õiguskantsleri seaduse §-s 17 ettenähtud ettepanekut viia Riigikohtule esitatud taotluses vaidlustatud säte, KrMSRS § 25¹ põhiseadusega kooskõlla.¹¹⁰

Õiguskantsler esitas 17. juunil 2013 Riigikogule ettepaneku nr 23, milles palus viia KrMSRS § 25¹ põhiseadusega kooskõlla. Õiguskantsler möönis, et seadusandjal on valikuvõimalus, millises õigusaktis ja millises konkreetsetes õigusnormis puudub

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ Õiguskantsleri 24. jaanuari 2013 taotlus nr 10 Riigikohtule.

¹¹⁰ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 10.05.2013 määrus kohtuasjas nr 3-4-1-3-13. Arvutivõrgus: <http://www.riigikohus.ee/?id=11&tekst=RK/3-4-1-3-13>.

(ülemineku) regulatsioon sätestada.¹¹¹ Riigikogu ei toetanud 12. septembri 2013 istungil õiguskantsleri ettepanekut.

Õiguskantsler esitas 13. septembril 2013 Riigikohtule taotluse nr 12 tunnistada KrMSRS § 25¹ koosmõjus jälitustoiminguid reguleeriva kriminaalmenetluse seadustiku 3¹. peatüki sätete ja JAS §-ga 36 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, mille järgi ei kohaldata jälitustoimingute suhtes, mille loa tähtaeg lõppes enne 1. jaanuari 2013, KrMS § 126¹³ lg 3 teises lauses ja lg-s 4 sätestatud ega nähta ette alternatiivset jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise tõhusat ja süsteemset kontrolli.¹¹²

Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kohtukolleegium, arvestades kõikide menetlusosaliste seisukohtadega, jõudis kohtuotsuses nr 3-4-1-42-13 järeldusele, *“et kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse § 25¹ lg 2 tuleb tunnistada põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei näe ette tõhusat kontrollisüsteemi enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle.”*

Riigikohtu kolleegium on leidnud, et jälitustoimingutega töötleb riik isikuandmeid, tehes seda enamasti andmesubjekti eest salaja ehk varjates isiku eest nii andmete töötlemise fakti kui ka selle sisu. Eelkõige riivavad nimetatud jälitustoimingud PS § 26 lg-s 1 tagatud perekonna- ja eraelu puutumatus, mis kaitseb üldsättena kogu eraelu, kuid riive võib puudutada ka eraelu spetsiifilisi tahke kaitsvaid põhiõigusi. Asjakohasteks põhiõigusteks võivad siin olla nii PS § 33 lg-s 1 tagatud eluruumi, valduse ja töökoha puutumatus, PS § 43 lg-s 1 tagatud sõnumisaladus, PS §-s 40 tagatud südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus, PS §-s 42 sätestatud keeld koguda andmeid isiku veendumuste kohta kui ka PS § 19 lg-s 1 tagatud üldine vabaduspõhiõigus. Riigikohus on kokkuvõtlikult sedastanud, et erinevad jälitustoimingud võivad riivata põhiõigusi erineva intensiivsusega. See, et jälitustoiminguid tehakse enamasti andmesubjekti eest varjatult, suurendab jälitustoiminguga kaasneva põhiõiguste riive intensiivsust. Põhiõiguste intensiivse riive

¹¹¹ Õiguskantsleri 17.06.2013 ettepanek nr 23. Arvutivõrgus: Riigikogu_ettepanek nr 23 (KrMSRS _ 25-1).pdf.

¹¹² Õiguskantsleri 13. septembri 2013 taotlus nr 12 Riigikohtule.

võimalusest tulenevad kõrgemad põhiseaduslikud nõuded jälitustegevuse regulatsioonile.¹¹³

Euroopa Inimõiguste Kohus (edaspidi EIK) on leidnud, et olukorras, kus täitevvõimu teostatakse salaja, on omavoli võimalus ilmne ja see võib lõppastmes ohustada demokraatiat tervikuna. EIK on öelnud, et jälitustegevus on lubatav üksnes mahus, milles see on demokraatlike institutsioonide kaitseks hädavajalik.¹¹⁴

Kolleegium leiab, et olukorras, kus andmesubjekti teavitamine jälitustoimingust ei ole PS § 44 lg 3 teises lauses nimetatud põhjustel võimalik, tuleneb PS § 3 lg 1 esimesest lausest ja PS §-st 14 nõue, et seaduses oleks sätestatud tõhus kontrollisüsteem, mis tagaks põhiõiguste riive kooskõla põhiseadusega. Põhiõiguste riive kaasneb nii jälitustoimingu tegemisega, jälitustoiminguga saadud andmete töötlemisega (sh säilitamisega) kui ka jälitustoimingust teavitamata jätmisega. Sellest tulenevalt peab ühest küljest olema tagatud kontroll jälitustoimingu seadusele vastavuse ja põhjendatuse üle, kuid teisalt ka kontroll selle üle, kas jälitustoimingust teavitamata jätmine on (jätkuvalt) põhjendatud. Olukorras, kus jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuv põhjendus sõltub PS § 44 lg 3 teises lauses nimetatud põhjustest, peab kontrollisüsteem tagama, et teavitamata jätmise põhjuste ära langemisel isikut jälitustoimingust teavitatakse. Tõhus kontrollisüsteem saab seisneda eelkõige täitevvõimusesise ja kohtuliku kontrollimenetluse ning erinevate menetlus-garantiide sätestamises.¹¹⁵

Eeltoodust lähtudes ja PSJKS § 15 lg 1 p-le 2 tuginedes tunnistas kolleegium KrMSRS § 25¹ lg 2 põhiseaduse vastaseks ja kehtetuks osas, milles see ei näe ette tõhusat kontrollisüsteemi enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingust teavitamata jätmise jätkuva põhjendatuse üle. Seadusandjal tuleb kaaluda, kuidas kõrvaldada vastuolu põhiseadusega. See ei pea ilmtingimata tähendama kehtivas KrMS §-s 126¹³ sätestatud järelevalvemenetluse kohaldamist kõigile enne 1. jaanuari 2013 lõppenud jälitusloa alusel tehtud jälitustoimingutele. Seadusandjal on

¹¹³ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20.03.2014 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-42-13.

¹¹⁴ EIK 06.09.1978, 5029/71, *Klass ja teised vs Saksamaa*.

¹¹⁵ Riigikohtu põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi 20.03.2014 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-42-13, p 57.

põhiseaduspärase regulatsiooni kehtestamiseks mitmeid erinevaid võimalusi. Sealjuures tuleks arvestada, et mida intensiivsem on jälitustoiminguga põhiõigustesse sekkumine, seda tõhusamad peaksid olema menetluslikud garantiid, mis tagavad teavitamiskohustuse täitmise.¹¹⁶

17.11.2014 algatas Vabariigi Valitsus kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise eelnõu 776 SE menetluse, mis võeti vastu 18.02.2015, kuulutati välja 03.03.2015 ja avaldati Riigi Teatajas 06.03.2015.¹¹⁷

Õiguskantsler Indrek Teder on 2011. aastal kokkuvõtvalt leidnud, et jälitustoimingust teavitamise edasilükkamist võimaldavad sätted koosmõjus muude menetlusgarantiidega ei maanda piisavalt riigivõimu omavoli ohtu üksikjuhtudel. Praegune järelevalvekorraldus jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise üle ei ole sõltumatu (teavitamise edasilükkamise otsustab jälitustoimingu teinud täitevvõim ise), tõhus ega süsteemne.¹¹⁸

Riigikohus on 3-4-1-42-13 lahendis rõhutanud, et *“jälitustoimingud, sõltuvalt nende konkreetsest sisust, riivavad erineva intensiivsusega mitmeid põhiseaduses tagatud õigusi ja vabadusi. Sellest tulenevalt, mida intensiivsem on põhiõiguste riive, seda üksikasjalikum peab olema täitevvõimu tegutsemise aluseks olev regulatsioon. Riigikohtu põhjenduste kohaselt ei taganud alates 2004. aasta 1. juulist kuni 2013. aasta 1. jaanuarini kehtinud jälitustoimingutest teavitamise süsteem piisavalt tõhusalt jälitustegevuse seaduslikkuse kontrollimise eesmärki. Riigikohus leidis muuhulgas, et kohtumenetluses on isikutel võimalik taotleda jälitustoimingute seaduslikkuse kontrollimist, kuid nendes kriminaalajades, mis kohtusse ei ole jõudnud, sellist võimalust isikutel ei ole olnud.”*

Oluline on jälitustoimingu teel kaitsta just sellist isikut, kes ei ole enda suhtes läbi viidud jälitustoimingust kohtumenetluse kaudu teada saanud. Riigikohus on 5. detsembri 2008 lahendis kohtuasjas nr. 3-1-1-63-08 leidnud, et kohtul on kohustus

¹¹⁶ *Ibid*, p 73, 74.

¹¹⁷ Arvutivõrgus: <http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/03ea1b94-20b2-4c3b-83fd-241ae7aea732/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20rakendamise%20seaduse%20muutmise%20seadus/>.

¹¹⁸ Õiguskantsleri 2011. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_2011.pdf (11.03.2016).

kontrollida kõigi jälitustoimingute seaduslikkust, kas siis kaitsja taotlusel või kohtu enda sellekohaste kahtluste korral juhul, kui kriminaalasi, mille raames jälitustoiming tehti, on jõudnud kohtu menetlusse. Sellise kontrolli eesmärk on kohtu kohustus veenduda jälitustoimingu lubatavuse eelduseks oleva jälitusloa olemasolus ning selles, et tõendina kasutatav teave on saadud just lubatud toimingute käigus ja loas märgitud ajavahemikul.¹¹⁹ Kohtuliku kontrolliga on ühtlasi täidetud ka eesmärk, mis on jälitustoimingu teostamisest teavitamisel, millest tulenevalt kohtusse saadetud kriminaalasjade raames teostatud jälitustoimingutele täiendava teavitamise kontrolli ettenägemine ei ole vajalik.

Kokkuvõtlikult nähti seega ette, et kui teavitamata jätmise alused on ära langenud, teavitab jälitusasutus isikut jälitustoimingust viivitamata. Kui jälitustoimingust teavitamata jätmise alus ei ole ära langenud, taotleb prokuratuur eeluurimiskohtunikult loa teavitamata jätmise tähtaja pikendamiseks. Eeluurimiskohtunik annab määrusega loa isiku teavitamata jätmiseks või keeldub loa andmisest. Isiku teavitamata jätmisel märgitakse määrukses, kas teavitamata jätmine on tähtajatu või tähtajaline. Tähtajalise teavitamata jätmise korral märgitakse tähtaeg, mille jooksul jäetakse isik teavitamata. Teavitamata jätmise pikendamisest keeldumise korral teavitatakse isikut jälitustoimingust viivitamata. Sättes rõhutatakse, et isiku teavitamisel tema suhtes tehtud jälitustoimingust tuleb isikule selgitada ka edasikaebamise korda.¹²⁰

Eelnõuga 776 SE nähti ette, et riivatud isikute õigused on kaitstud samaväärselt ka pärast 01.01.2013 tehtud jälitustoimingutega riivatud isikutega. Seega, teavitatakse teavitamata jätmise loa tähtaja lõppemise või selle pikendamisest keeldumise korral kõiki isikuid jälitustoimingust viivitamata ning isikute teavitamisel tema suhtes tehtud jälitustoimingust tuleb isikule selgitada ka edasikaebamise korda. Samuti ei kehtestata käesoleva regulatsiooniga erisusi tutvustamiskohustust puudutava sätte osas, mistõttu ka KrMS § 126¹⁴ sätestatud õigused on isikutele garanteeritud samaväärselt isikutega, kelle õigusi riivati analoogsete toimingutega pärast 01.01.2013.¹²¹

¹¹⁹ Riigikohtu kriminaalkollegiumi 05.12.2008 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-63-08.

¹²⁰ Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seaduse eelnõu 776 SE juurde.

¹²¹ *Ibid*, lk 6.

Riigikohus on avaldanud samuti antud teemal arvamust, leides, et eelnõu ei hõlma kontrolli kohtu luba mittenõudvatest jälitustoimingutest teavitamise edasilükkamise põhjendatuse üle. Eelnõu kohaselt toimuks kontroll vaid kohtu loal tehtud jälitustoimingutest teavitamise edasilükkamise üle. Seletuskirjas leitakse, et vajadus kohtu luba mittenõudvatest jälitustoimingutest teavitamise edasilükkamise põhjendatuse kontrolli järele puudub. Seisukoha põhjendusena tuuakse seletuskirjas välja, et kohtu luba mittenõudvate jälitustoimingute puhul kaaluks kontrolli teostamisega kaasnev põhiõiguste riive üles jälitustoimingust mitteteavitamisega kaasneva riive. Riigikohus ei nõustu eeltoodud lähenemisega.¹²²

Riigikohtu arvates ilmnesid ebaselgused seoses kontrollmehhanismiga hõlmatud kolmandate isikute ringis. Seega tõusetub küsimus, millist kolmandate isikute ringi hakkaks kontrollmehhanism tegelikkuses praktikas hõlmama. Kuigi kohtuliku järelevalve alla ei kavandata eelnõus kõiki jälitustoiminguid, siis teavitamise kohustus ja teavitamata jätmise aluste perioodilise kontrolli kohustus kehtib jätkuvalt. Miinimumina peaks seletuskirjast nähtuma, kuidas seda seadusest tulenevat eesmärki täidetakse.¹²³

Õiguskantsler on avaldanud, et tähelepanu tuleb pöörata muuhulgas kolmandate isikute, kelle perekonna- või eraelu puutumatus õigust on jälitustoiminguga oluliselt riivatud, teavitamise olulisusele. Eelnõu seletuskirjas on välja toodud, et kolmanda isiku võimalused oma õiguste kaitseks kohtusse pöörduda on oluliselt piiratumad kui menetlusaluse isiku puhul. Õiguskantsler on siinkohal välja toonud, et inimese huvi ei pea seisnema üksnes õiguses nõuda õigusvastase jälitustegevusega tekitatud mittevaralise kahju hüvitamist kohtu kaudu, vaid inimese huvi võib seisneda selles, et ametiasutus kustutaks tema kohta jälitustegevusega kogutud andmed. Põhiseaduse §-s 26, samuti teistes sätetes nimetatud põhiõiguste riive kestab ka pärast jälitustegevuse lõppemist, kui kogutud andmeid säilitatakse.¹²⁴

Põhiseaduse § 26 sätestab, et igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusle. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna-

¹²² Riigikohtu arvamus seaduse eelnõu 776 SE kohta.

¹²³ *Ibid*, p 3 ja 4.

¹²⁴ Õiguskantsleri arvamus seaduse eelnõu 776 SE kohta.

ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.¹²⁵

Siinkirjutaja leiab, et jälitustegevuse regulatsiooni korrastamise protsess ning ühtse toimiva kontrollsüsteemi loomine jälitustoimingust teavitamise üle on osutunud pikaks ja keeruliseks ettevõtmiseks. Autor on arvamusel, et hetkel kehtiv kriminaalmenetluse seadustik on võrreldes eelmiste regulatsioonidega oluliselt täienenud ning andnud täitevvõimule laialdase kaalutusõiguse jälitustegevusest puudutatud isikute tagantjärele teavitamisel. On ilmne, et ka kehtivas regulatsioonis esineb kitsaskohti, kuid siinkirjutaja mõnab, et jälitustoiminguga kaasnedavad võivad põhioõiguste riivist kantuna on seadusandja kehtestanud tänaseks piisavalt põhjaliku garantiidesüsteemi.

¹²⁵ Eesti Vabariigi Põhiseadus. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>.

KOKKUVÕTE

Käesoleva magistritöö üheks eesmärgiks oli analüüsida Eesti kriminaalmenetlusliku jälitustegevuse kehtivat regulatsiooni ning selle vastavust Euroopa Inimõiguste Kohtu praktikale.

01.01.2013 jõustunud KrMS-ga uuendati ja täiendati oluliselt kehtinud jälitustegevuse regulatsiooni. Eesmärgiks oli tagada isikute põhiõiguste ulatuslikum kaitse ning luua detailne kontrollsüsteem jälitustoimingust teavitamise üle. Kuivõrd jälitustoimingutega kogutakse informatsiooni viisil, millega sekkutakse isikute põhiõigustesse ja – vabadustesse varjatult, on õiguslik kaitse riigi omavoli ja kuritarvituste vastu väga oluline.

Oma töös keskendus autor salajasele pealtkuulamisele kui enim levinud jälitustoimingule Eestis. Salajase pealtkuulamise näol on tegemist küll enim põhiõigusi riivava toiminguga just selle salajasuse tõttu, kuid samas tänu salajasele pealtkuulamisele on avastatud rida ohtlikke nn peitkuritegusid. Tänapäeva tehnoloogiliselt arenenud ühiskonnas on salajast pealtkuulamist tehniliselt võrdlemisi lihtne läbi viia ning tänu selle salajasusele ei ole isikutel võimalik nende suhtes rakendatud salajasest pealtkuulamisest mingilgi viisil iseseisvalt teada saada. Riigikohus on sedastanud, et *“salajase pealtkuulamise näol on tegemist spetsiifilise tõendi kogumisele suunatud menetlustoiminguga, mida iseloomustab eelkõige nende teostamise varjatus jälitustoimingutele allutatud isikute eest.”*

Lisaks oli autori eesmärgiks oli teada saada, kas selline põhiõiguste riive on põhjendatud ning kui ulatuslik see on. Jälitustegevus on valdkond, kus tuleb leida nn kuldne kesktee. Riigi kohustus on efektiivselt ja mõistliku aja jooksul tõendada ja hoida ära kuritegusid, arvestades seejuures isikute põhiõigustega. Paljusid kurjategijaid oleks selgelt võimatu tuua kohtu ette ja määrata karistus, kui riigil puuduks võimalus nende kohta varjatult teavet koguda. On selge, et jälitustegevuse vajalikkust ei saa tänapäeval, võitluses kuritegeliku maailmaga, mis areneb sama kiiresti kui iga teine valdkond, kahtluse alla seada.¹²⁶ Autori hinnangul on jälitustoimingutega põhiõiguste riived

¹²⁶ S. Laos. Riigi sisejulgeolekut tagava jälitustegevuse eesmärk ja kontroll. Akadeemia 2008/11, lk 2403

õigustatud juhul, kui jälitustoiminguid viiakse läbi vastavalt seadusandlusele, mis on kooskõlas Eesti Vabariigi Põhiseaduse, Euroopa Inimõiguste kohtupraktikaga ja üldtunnustatud printsiipidega. Autor jõudis järeldusele, et kuigi salajase pealtkuulamisega riivatakse isikute põhiõiguseid, on riive üldjuhul õigustatud, kuivõrd just tänu salajasele pealtkuulamisele avastatakse hulgaliselt nn peitkuritegusid tabatakse ohtlikke kurjategijaid, keda muul viisil poleks olnud võimalik vastutusele võtta.

Üheks enim probleeme tekitavaks kitsaskohaks jälitustegevuse regulatsioonis osutus jälitustoimingust teavitamise, mitteteavitamise ja teavitamise edasilükkamise temaatika. Kriminaalmenetluse seadustiku § 126¹³ lõike 1 kohaselt teavitab jälitusasutus viivitamata isikut, kelle suhtes jälitustoiming tehti, ning isikut, kelle perekonna- või eraelu puutumatus jälitustoiminguga oluliselt riivati ja kes on menetluse käigus tuvastatud. Sama paragrahvi lõige 2 näeb ette, et jälitustoimingust võib jätta teavitamata kui teavitamine võib kahjustada oluliselt kriminaalmenetlust, kahjustada oluliselt teise isiku seadusega tagatud õigusi ja vabadusi või seada teise isiku ohtu, seada ohtu jälitusasutuse meetodite, taktika, jälitustoimingu tegemisel kasutatava vahendi või politseiagendi, variisiku või salajasele koostööle kaasatud isiku koostöö salajasuse. Isiku võib jätta jälitustoimingust teavitamata kuni KrMS § 126¹³ lõikes 2 nimetatud aluse ära langemiseni.

Praktikas toimub aga regulatsiooni vastavate sätete järgimine selliselt, et isikuid teavitatakse jälitustoimingust siis, kui uurimisasutustel on võimalik isikutele ka andmeid tutvustada. Autor mõönab, et probleemseks võib praktikas osutada olukord kui isikul ei ole siiski võimalik saada teada aset leidnud riivist põhjusel, et jälitustoimingust teavitamist võidakse edasi lükata määramatuks ajaks. Isegi juhul kui jälitustoimingust teavitatakse ja andmeid tutvustatakse, siis jälitustoimingu salajasuse tõttu ei pruugi isik selle jälitustoimingu ajenditest teada saada. Eeltoodu riivab selgelt isiku põhiõiguseid, kuivõrd kui isik ei tea tema suhtes rakendatud jälitustoimingust, ei ole tal võimalik pöörduda oma õiguste kaitseks kohtu poole tulenevalt Põhiseaduse §-st 15. Autor jõudis järeldusele, et jälitustoimingust teavitamise edasilükkamise põhjendatus on kuni käesolevani enim probleeme tekitavaks kitsaskohaks jälitustegevuse regulatsioonis. Tänapäevaks on küll kehtestatud ühtne kontrollsüsteem jälitustoimingust teavitamise üle, kuid autori hinnangul võtab ühtse ja toimiva

järelevalvesüsteemi juurutamine ning praktikas probleemideta toimimine veel aega.

Lisaks analüüsis autor erinevate astmete kohtute praktikat salajase pealtkuulamise rakendamise seaduslikkuse ning saadud tõendite olulisuse hindamise kontekstis. Kohtupraktika analüüsist selgus, et enamjaolt rakendati salajast pealtkuulamist kõrge konspireerituse tasemega süütegudes. Autor hindas eelkõige salajase pealtkuulamise seaduslikkust ning saadud tõendi olulisust kurjategijate süüdimõistmisel. Vaadeldud 57 kohtulahendi analüüsist selgus, et uurimisasutused on salajast pealtkuulamist viinud läbi õiguspäraselt ja kooskõlas kehtiva seadusega. Sealhulgas osutusid salajase pealtkuulamise käigus saadud tõendid oluliseks süüdimõistva otsuse tegemisel. Seega on autori hinnates positiivne tõdeda, et salajase pealtkuulamise läbiviimise õiguspärasusega Eesti Vabariigi kohtupraktikas probleeme üldjuhul ei esine.

Autor püstitas järgmise hüpoteesi: “Salajane pealtkuulamine on üks efektiivsemaid jälitustoimingute liike nn peitkuritegevusega võitlemises ja kurjategija tabamises.” Autor, hinnanud Eesti Vabariigi kohtupraktikat ja analüüsinud kehtivat jälitustegevuse regulatsiooni, jõudis järeldusele, et töös püsitatud hüpotees leidis kinnitust. Autor on seisukohal, et ilma salajase pealtkuulamise rakendamiseta jääksid paljud nn peitkuriteod avastamata ja ohtlikud kurjategijad vastutusele võtmata. Just suuresti tänu salajasele pealtkuulamisele on suur osa kõrgetel ametikohtadel töötavaid korruptante paljastatud ja kohtulikult karistatud.

SUMMARY

Wiretapping as the surveillance activity and its control

One of the main aims of the dissertation was to analyze the current regulation governing the conduct of the surveillance activities within the Estonian criminal procedure as well as to analyze the conformity of the regulation with the judicial practice of the European Court of Justice.

On the 01st of January 2013 the regulation governing the conduct of the surveillance activities in Code of Criminal Procedure was significantly updated and amended. The purpose was to extend the protection of basic human rights (*first and foremost right to privacy, confidentiality of messages*) and create a detailed control system monitoring that the individuals subjected to surveillance activities would be afterwards duly informed about it. As the surveillance activities are used to collect information in a manner which clandestinely interferes into the basic human rights and freedoms, the protection against misconduct and abuse is essential.

In the dissertation the author focused on wiretapping as the most exploited type of surveillance in Estonia. Although wiretapping interferes into the basic human rights most aggressively, but at the same time wiretapping has been most instrumental for discovering clandestine criminal activity. Due to the modern technology it is relatively easy to wiretap and thanks to the secrecy of such activity, individuals subject to the wiretapping have no way of knowing about this. Therefore they have no way of stopping it even if should such activity is conducted illegally. In effect, wiretapping most aggressively interferes into the basic human rights of individuals subjected to such activities. The Estonian Supreme Court has concluded that wiretapping is mostly characterized by the fact that it is conducted unbeknownst to the individuals subjected to wiretapping.

The author pursued to clarify the extent of such interference and whether the interference is justified. The surveillance is a sphere where one needs to find the so called middle ground. It is up to the state to effectively and during a reasonable period of time collect evidence via surveillance and at the same considering interferences to

the basic human rights. It is evident that in a lot cases it is impossible to catch criminals and bring them to justice unless the state has an ability to collect evidence in a clandestine manner. It is clear that in the modern world one cannot underestimate the value of the surveillance in a fight against criminal conduct.

According to the author the interferences into the basic human rights are justified, provided however, they are conducted pursuant to the regulation which is in conformity with the Estonian Constitution, judicial practice of the European Court of Justice and generally acknowledged principals. The author reached to the conclusion that although with wiretapping the state interferes to the basic human rights of individuals, such interferences are in most times justified as without wiretapping a lot of crimes would go unsolved and dangerous criminals remain uncaptured.

The biggest problem in the regulation governing the surveillance activities in Estonia turned out to be the informing, not informing and the postponement of informing the individual subject to the surveillance about the fact that such activities was used against her. According to the Code of Criminal Procedure the surveillance agency has to inform the individual, subject to the activity and other individuals whose privacy was breached with the surveillance, immediately after the cease of the surveillance. Although an exception is made to this rule. According to the code the individual may be left uninformed or informing may be postponed if this may have materially detrimental effect to the ongoing criminal investigation, may put someone in jeopardy or endanger the confidentiality of the methods and tactics of the surveillance agency.

In practice the obligation to inform the individuals is constantly postponed for various reasons. In effect it is a common practice that the surveillance agency informs the individual subjected to the surveillance not after the cease of the surveillance but only at the end of the pre-court investigation – in effect, at the point where it cannot no longer be postponed. The time span between those two can be usually counted in months at best and in years at worst. The author concedes that the constant postponement of the obligation to inform is very problematic. Although at the same time it is sometimes very hard to ascertain whether the reasons for the postponement are justified or not.

In conclusion, in circumstances where the individual subject to the surveillance

activities is not promptly informed about this, the individual unbeknownst anything, cannot initiate any proceedings to ascertain the legality of the surveillance and in effect to protect her basic human rights.

The author reached to the conclusion that although some years ago the coherent control system concerning the obligation to inform individuals subject to surveillance was introduced, the entrenchment and effective functioning of this system in practice is still not ideal and needs more time to develop.

The author analyzed the judicial practice of different court instances in Estonia within the context of authorizing wiretapping and evaluating the evidence collected thereof. In total 57 cases were analyzed. It was discovered that only in 2 cases surveillance activities were conducted unlawfully. As a result one can conclude that in general the surveillance activities have been conducted lawfully. Therefore according to the author it is positive to conclude that in Estonia problems regarding the legality of surveillance are rare. At the same time it turned out that wiretapping was mostly utilized in crimes involving high level of conspiracy. Also, in many cases the evidence collected via surveillance was instrumental for the conviction.

The author raised the following hypotheses: “Wiretapping is one of the most effective type of surveillance in the fight with clandestine criminal activity and capturing criminals.” After considering the Estonian judicial practice and analyzing the current regulation governing the surveillance activities, the author came to the conclusion that the hypotheses was proven correct. In the opinion of the author without the possibility to wiretap, a lot of clandestine crimes would go unsolved and dangerous criminals remain uncaptured – the option any state pursues to avoid.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. E. Kergandberg. Per aspera ad fair trial. *Juridica* I/2011.
2. S. Laos. Riigi sisejulgeolekut tagava jälitustegevuse eesmärgid ja kontroll. *Akadeemia* 2008/11.
3. M. Ernits. Põhiõigused, demokraatia, õigusriik. Tartu Ülikooli Kirjastus 2011.
4. U. Lõhmus. Põhiõigustest kriminaalmenetluses. Tallinn: Juura 2012.
5. U. Lõhmus. Põhiõigused kriminaalmenetluses. Teine, täiendatud ja ümbertöötatud väljaanne. Tallinn: Juura 2014.
6. P. De Koster. Terrorism: special investigation techniques. Council of Europe Publishing 2005.
7. R. Maruste. Konstitutsionalism ning põhiõiguste ja –vabaduste kaitse. Tallinn: Juura 2004.
8. E. Kergandberg, M. Sillaots. Kriminaalmenetlus. Tallinn: Juura 2006.
9. Ü. Madise, B. Aaviksoo, H. Kalmo, L. Mälksoo, R. Narits, P. Pruks, P. Vinkel. Eesti vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2012.
10. U. Lõhmus. Pealtkuulamine ja Eesti Põhiseaduses sätestatud õigus sõnumite saladusele. *Juridica* VII/2008.
11. S. Laos. Jälitustegevuse seaduslikkuse kontroll. Tallinn: Juura 2009.
12. E. Kergandberg. Jälitustegevus kui riigisaladus ja jälitustegevuse tulemusena saadud tõendi spetsiifika. *Juridica* 9/2000.
13. M. Normet. Jälgimisühiskond ja mobiiltelefon. *Akadeemia* 2005, nr 5.
14. M. Kruusimäe. T. Reinthal. Jälitustegevuse kohtulik eelkontroll Eestis. Tartu 2013.
15. R. Alexy. Põhiõigused Eesti põhiseaduses. *Iuridicum* 2001.
16. I. Cameron. National Security and the European Convention on Human Rights. Iustus. Kulwer 2000.

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

17. Eesti Vabariigi Põhiseadus. – RT I 1992, 26, 349 ... RT I 27.04.2011, 2.
18. Jälitustegevuse seadus. – RT I 1994, 16, 290.
19. Elektroonilise side seadus. – RT I 2004, 87, 593 ... RT I 30.12.2014, 7.
20. Kriminaalmenetluse seadustik. – RT I 2003, 27, 166 ... RT I, 06.01.2016, 19.

21. Karistusseadustik. – RT I 2001, 61, 364 ... RT I 17.12.2015, 9.
22. Inimõiguste ja Põhivabaduste kaitse konventsioon. – RT II 2000, 11, 57.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

I ja II astme kohtu otsused

23. Viru Maakohtu 07.04.2014 otsus kriminaalasjas nr 1-12-8206.
24. Harju Maakohtu 15.04.2013 otsus kriminaalasjas nr 1-13-1215.
25. Harju Maakohtu 26.02.2013 otsus kriminaalasjas nr 1-12-8219.
26. Viru Maakohtu 03.04.2013 otsus kriminaalasjas nr 1-12-7540.
27. Pärnu Maakohtu 08.05.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-11-2627.
28. Pärnu Maakohtu 19.11.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-12-4089.
29. Tartu Maakohtu 18.12.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-12-10529.
30. Harju Maakohtu 19.06.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-09-4486.
31. Harju Maakohtu 03.12.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-12-4361.
32. Harju Maakohtu 30.01.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-11-10789.
33. Harju Maakohtu 13.09.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-11-499.
34. Harju Maakohtu 11.06.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-11-11143.
35. Pärnu Maakohtu 28.03.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-11-8854.
36. Harju Maakohtu 09.01.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-08-1292.
37. Harju Maakohtu 30.03.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-09-20251.
38. Pärnu Maakohtu 15.10.2012 otsus kriminaalasjas nr 1-11-5367.
39. Harju Maakohtu 20.12.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-11-11606.
40. Viru Maakohtu 05.10.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-10863.
41. Harju Maakohtu 05.09.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-06-15769.
42. Harju Maakohtu 21.11.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-08-7666.
43. Harju Maakohtu 21.03.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-17278.
44. Tartu Maakohtu 20.06.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-2963.
45. Harju Maakohtu 11.04.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-8860.
46. Harju Maakohtu 10.11.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-08-16794.
47. Harju Maakohtu 19.05.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-08-4276.
48. Pärnu Maakohtu 07.03.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-9941.

49. Pärnu Maakohtu 26.10.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-11-5019.
50. Harju Maakohtu 31.05.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-11-4073.
51. Pärnu Maakohtu 01.02.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-08-1838.
52. Tartu Maakohtu 19.04.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-4010.
53. Tartu Maakohtu 22.02.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-16999.
54. Harju Maakohtu 13.12.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-11-3611.
55. Harju Maakohtu 11.10.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-17400.
56. Tartu Maakohtu 10.03.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-08-7474.
57. Viru Maakohtu 27.01.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-13447.
58. Harju Maakohtu 30.05.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-13864.
59. Harju Maakohtu 20.09.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-11289.
60. Harju Maakohtu 15.07.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-09-6338.
61. Viru Maakohtu 09.09.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-10-6783.
62. Pärnu Maakohtu 19.01.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-09-702.
63. Viru Maakohtu 09.12.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-05-464.
64. Harju Maakohtu 18.06.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-08-16172.
65. Tartu Maakohtu 06.11.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-09-5622.
66. Harju Maakohtu 16.12.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-09-11493.
67. Harju Maakohtu 24.11.2009 otsus kriminaalasjas nr 1-07-8975.
68. Pärnu Maakohtu 13.02.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-06-13782.
69. Pärnu Maakohtu 08.12.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-07-12184.
70. Harju Maakohtu 12.09.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-08-168.
71. Harju Maakohtu 22.02.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-07-6926.
72. Harju Maakohtu 28.04.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-07-8495.
73. Viru Maakohtu 02.05.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-06-11564.
74. Tartu Maakohtu 19.11.2007 otsus kriminaalasjas nr 1-07-1404.
75. Viru Maakohtu 16.04.2010 otsus kriminaalasjas nr 1-08-14813.
76. Pärnu Maakohtu 30.11.2007 otsus kriminaalasjas nr 1-06-5729.
77. Tartu Maakohtu 10.12.2007 otsus kriminaalasjas nr 1-07-6016.
78. Harju Maakohtu 21.12.2005 otsus kriminaalasjas nr 1-05-689.
79. Tartu Maakohtu 14.02.2007 otsus kriminaalasjas nr 1-06-6984.
80. Pärnu Maakohtu 13.02.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-06-13782.
81. Tallinna Ringkonnakohtu 28.05.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-06-13782.

82. Tallinna Ringkonnakohtu 22.11.2011 otsus kriminaalasjas nr 1-10-17400.
83. Tartu Ringkonnakohtu 24.04.2015 otsus kriminaalasjas nr 1-12-8206.
84. Tallinna Ringkonnakohtu 19.06.2013 otsus kriminaalasjas nr 1-09-4486.
85. Harju Maakohtu 27.06.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-07-15425.
86. Tallinna Ringkonnakohtu 17.10.2008 otsus kriminaalasjas nr 1-07-15425.
87. Tallinna Ringkonnakohtu 20.11.2009 otsus kriminaalasjas nr. 1-08-4276.

Kasutatud Riigikohtu otsused

88. Riigikohtu 26.05.2010 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-22-10.
89. Riigikohtu 30.06.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-14-14.
90. Riigikohtu 05.12.2008 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-63-08.
91. Riigikohtu 11.10.2001 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-7-01.
92. Riigikohtu 29.09.2014 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-37-14.
93. Riigikohtu 20.03.2014 otsus kohtuasjas nr 3-4-1-42-13.
94. Riigikohtu 20.03.2006 otsus kohtuasjas nr. 3-4-1-33-05.
95. Riigikohtu 21.05.2012 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-31-12.
96. Riigikohtu 28.04.2011 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-31-11
97. Riigikohtu 26.03.2009 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-5-09
98. Riigikohtu 26.05.2010 otsus kohtuasjas nr 3-1-1-22-10.
99. Riigikohtu 01.07.2001 otsus kohtuasjas nr. 3-1-1-10-11.
100. Riigikohtu 10.05.2013 määrus kohtuasjas nr 3-4-1-3-13.

Kasutatud Euroopa Inimõiguste Kohtu otsused

101. Euroopa Inimõiguste Kohtu 04.05.2000 otsus, 28341/95, *Rotaru vs Rumeenia*.
102. Euroopa Inimõiguste Kohtu 25.06.1997 otsus, 20605/92, *Halford vs Ühendkuningriik*.
103. Euroopa Inimõiguste Kohtu 03.04.2007 otsus, 62617/00, *Copland vs Ühendkuningriik*.
104. Euroopa Inimõiguste Kohtu 06.09.1978 otsus, 5029/71, *Klass ja teised vs Saksamaa*.

105. Euroopa Inimõiguste Kohtu 02.08.1984 otsus, 8691/79, *Malone vs Ühendkuningriik*.
106. Euroopa Inimõiguste Kohtu 29.06.2006 otsus, 54934/00, *Weber ja Saravia vs Saksamaa*.
107. Euroopa Inimõiguste Kohtu 14.09.2009 otsus, 25198/02, *Iordachi ja teised vs Moldova*.

MUUD KASUTATUD ALLIKAD

108. Peaprokuröri 2013. aasta ülevaade. Arvutivõrgus: http://www.prokuratuur.ee/sites/www.prokuratuur.ee/files/elfinder/article_file/s/riigi_peaprokurori_ettekannepohiseaduskomisjonile_2013_0.pdf.
109. Euroopa Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioon. Arvutivõrgus: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13320295>.
110. U. Lõhmus. Põhiseaduslik õigusselguse põhimõte. Õiguskeel 4/2015. Arvutivõrgus: http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uno_lohmus_pohiseaduslik_oiigusselguse_pohimote.pdf.
111. Õiguskantsleri 2007. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus: http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/6iguskantsleri_2007_aasta_tegevuse_ylevaade.pdf.
112. Seletuskiri 286 SE kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu juurde, lk 15.
113. Õiguskantsleri 17.05.2011 ettepanek nr 12 jälitustoimingust teavitamise ja selle kontrolli kohta.
114. Õiguskantsler: jälitustoimingust teavitamine peab toimuma vastavalt põhiseadusele ja vajab süsteemset järelevalvet. Arvutivõrgus:

- <http://oiguskantsler.ee/et/oiguskantsler/suhted-avalikkusega/pressiteated/oiguskantsler-jalitustoimingust-teavitamine-peab>.
115. J. Salla. Aruanne jälitusstatistikast 2013. aastal. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2013_14022014.pdf.
116. Õiguskantsler pöördus jälitustoimingust teavitamise korra põhiseadusvastasuse küsimuses Riigikohtusse. Õiguskantsleri kantselei, 24.01.2013. Arvutivõrgus: <http://oiguskantsler.ee/et/pressiteade/oiguskantsler-poordus-jalitustoimingust-teavitamise-korra-pohiseadusvastasuse-kusimuses>.
117. E. Rohtmets. Riigikohtu praktika põhiseaduslikkuse järelevalve asjades jaanuar – aprill 2014. Arvutivõrgus: http://www.riigikohus.ee/vfs/1834/Riigikohtu_praktika_ylevaade_PSJVASjad_2014_1.pdf.
118. Riigi peaprokuröri ülevaade Riigikogu põhiseaduskomisjonile seadusega prokuratuurile pandud ülesannete täitmise kohta 2011. aastal. Tallinn, 2012.
119. Justiitsministri kõne 2013. aasta kohtunike täiskogul. Arvutivõrgus: <http://www.just.ee/et/justiitsministri-kone-2013-aasta-kohtunike-taiskogul>.
120. Õiguskantsleri 17.05.2011 ettepanek nr 12 jälitustoimingust teavitamise ja selle kontrolli kohta.
121. Seadusemuudatus loob paremad eeldused jälitustoimingute seaduslikkuse kontrolliks, 15.07.2015. Arvutivõrgus: <http://www.ekei.ee/et/uudised/seadusemuudatus-loob-paremad-eeldused-jalitustoimingute-seaduslikkuse-kontrolliks>.
122. A. Ahven jt. Kuritegevus Eestis 2012. Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakond, 2013, lk 34. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/17_kuritegevus_eestis_2012_0.pdf
123. Aruanne jälitusstatistikast 2014. aastal. Justiitsministeerium nr 3/2015. Arvutivõrgus: http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/jalitusstatistika_aruanne_2014_2.pdf.

124. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 175 SE juurde.
125. Õiguskantsleri 24. jaanuari 2013 taotlus nr 10 Riigikohtule.
126. Õiguskantsleri 17.06.2013 ettepanek nr 23. Arvutivõrgus: Riigikogu_ettepanek nr 23 (KrMSRS _ 25-1).pdf.
127. Õiguskantsleri 13. septembri 2013 taotlus nr 12 Riigikohtule.
128. Arvutivõrgus:
<http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/03ea1b94-20b2-4c3b-83fd-241ae7aea732/Kriminaalmenetluse%20seadustiku%20rakendamise%20seaduse%20muutmise%20seadus/>.
129. Seletuskiri kriminaalmenetluse seadustiku rakendamise seaduse muutmise seaduse eelnõu 776 SE juurde.
130. Õiguskantsleri 2011. aasta tegevuse ülevaade. Arvutivõrgus:
http://oiguskantsler.ee/sites/default/files/ylevaade_2011.pdf .
131. Riigikohtu arvamus seaduse eelnõu 776 SE kohta.
132. Õiguskantsleri arvamus seaduse eelnõu 776 SE kohta.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks.

Mina, Maris Adamson-Särgava,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Salajane pealtkuulamine kui jälitustoiming ja selle kontroll”

mille juhendaja on Heino Tõnismägi,

- 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi Dspace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
- 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad ka autorile.
3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tallinnas, 02.05.2016 Maris Adamson-Särgava